

A portrait of a middle-aged man with long, light-colored hair, wearing glasses, a white shirt, a dark tie, and a textured suit jacket. The image is overlaid with a semi-transparent orange filter.

SOLANS I EL SEU TEMPS
SESSIÓ EN MEMÒRIA

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SECCIÓ DE CIÈNCIES I TECNOLOGIA
BARCELONA, 2020

Solans i el seu temps

Sessió en memòria

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES, LXXXV

Solans i el seu temps

Sessió en memòria

Intervencions presentades en la sessió en memòria
de Joan Antoni Solans i Huguet,
traspassat el dia 2 de setembre del 2019,
duta a terme al Teatre Poliorama de Barcelona
el dia 3 de febrer del 2020

BARCELONA
2020

Solans i el seu temps : sessió en memòria : intervencions presentades en la sessió en memòria de Joan Antoni Solans i Huguet, traspasat el dia 2 de setembre del 2019, duta a terme al Teatre Poliorama de Barcelona el dia 3 de febrer del 2020. — Primera edició. — (Semblances biogràfiques ; 85)

A la coberta: Institut d'Estudis Catalans, Secció de Ciències i Tecnologia. —

Referències bibliogràfiques

ISBN 9788499655406

I. Solans i Huguet, Joan Antoni, 1941-2019, entitat homenatjada II. Institut d'Estudis Catalans. Secció de Ciències i Tecnologia III. Col·lecció: Semblances biogràfiques ; 85

1. Solans i Huguet, Joan Antoni, 1941-2019 2. Arquitectes — Catalunya — Biografia

3. Urbanisme — Catalunya — Història

929Solans i Huguet, Joan Antoni

711.4(460.23)(091)

© dels autors dels textos

© 2020, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició

Primera edició: octubre de 2020

Elaboració: Gabinet de la Presidència de l'IEC

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Compost per la Unitat de Producció del Servei Editorial de l'IEC

Imprès a Service Point FMI, SA

ISBN: 978-84-9965-540-6

Dipòsit Legal: B 12718-2020

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Programa	7
Introducció, <i>per Alicia Casals i Gelpí i</i> <i>per Jaume Miranda i Canals</i>	9 11
El Pla General Metropolità, del segle xx al segle XXI, <i>per Josep Maria Carreras i Quilis</i>	13
El trienni predemocràtic. 1977-1980, <i>per Joan Roca i Albert</i>	21
Els vint anys de maduresa. 1980-2000, <i>per Agustí Serra i Monté</i>	27
D'abans del Pla General Metropolità a després de la Direcció General d'Urbanisme, <i>per Juli Esteban i Noguera</i>	35
Una nova cultura del territori? Les aportacions de Joan Antoni Solans a la llum de les transformacions territorials i urbanes d'inicis del segle XXI, <i>per Oriol Nello i Colom</i>	43
Intervenció de l'Honorable Conseller Damià Calvet i Valera	55

Programa

BENVINGUDA

Joan Jofre i Torroella, president de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona

INTRODUCCIÓ

Alicia Casals i Gelpí, presidenta de la Secció de Ciències i Tecnologia de l'Institut d'Estudis Catalans

Jaume Miranda i Canals, membre emèrit de la Secció de Ciències i Tecnologia de l'Institut d'Estudis Catalans

VIDEOENTREVISTA

Entrevista a Joan Antoni Solans, feta l'any 2012 per l'Institut Cartogràfic de Catalunya dins la sèrie «L'ambició de la mesura» (<https://www.youtube.com/watch?v=bUX489O6AKg>)

EL PLA GENERAL METROPOLITÀ, DEL SEGLE XX AL SEGLE XXI

Josep Maria Carreras i Quilis, director de l'Àrea de Desenvolupament de Polítiques Urbanístiques de l'Àrea Metropolitana de Barcelona

EL TRIENNI PREDEMOCRÀTIC. 1977-1980

Joan Roca i Albert, director del Museu d'Història de Barcelona de l'Ajuntament de Barcelona

ELS VINT ANYS DE MADURESA. 1980-2000

Agustí Serra i Monté, secretari d'Hàbitat Urbà i Territori del Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya

D'ABANS DEL PGM A DESPRÉS DE LA DGU

Juli Esteban i Noguera, arquitecte urbanista. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

LA NOVA CULTURA EN EL TERRITORI

Oriol Nello i Colom, membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'Institut d'Estudis Catalans

CLOENDA

Josep Muntañola i Thornberg, president de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi

Joandomènec Ros i Aragonès, president de l'Institut d'Estudis Catalans

Damià Calvet i Valera, conseller de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya

Introducció

Des de l'IEC, institució de la qual Joan Antoni Solans va ser membre des de l'any 2005 fins a l'any passat, quan ens va deixar, i més concretament des de la Secció de Ciències i Tecnologia, de la qual va ser president entre 2014 i 2018, hem cregut indispensable retre-li un homenatge com es mereix, reconeixent-li la tasca realitzada per al país, no només des de l'Institut, com a membre i en el seu càrrec de president de Secció, sinó també des de les institucions en què ha tingut un paper important en diferents períodes de la seva vida.

Com a successora seva en el càrrec a la presidència de la Secció, i havent compartit amb ell responsabilitats en l'anterior Equip de Govern, m'honora avui introduir aquest acte d'homenatge a la seva persona, un acte d'agraïment a la seva tasca i a l'haver pogut compartir el seu coneixement i el seu fer.

Vull agrair molt especialment a la família la seva participació, a les autoritats presents,

- Senyor Conseller de Territori i Sostenibilitat,
- Senyor President de l'Institut d'Estudis Catalans,
- Senyor President de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, que avui ens acull, mercès,
- Senyor President de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi,
- Senyor President del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.

Autoritats i als que ens hem aplegat avui aquí, amigues i amics, que d'una manera o una altra hem compartit algun moment de la nostra vida amb en Joan Antoni.

També vull agrair al nostre company Jaume Miranda la coordinació d'aquest acte d'homenatge, que creiem que aconseguirà donar una visió prou àmplia de la seva trajectòria.

ALÍCIA CASALS I GELPÍ
Presidenta de la Secció de Ciències i Tecnologia de l'IEC

En primer lloc, volem agrair a la família d'en Joan Antoni la seva presència en aquest acte de record emocionat per part de les institucions en les quals va deixar la seva petjada, i dels seus amics i col·laboradors que va tenir al llarg del seu periple vital.

Voldríem, tot seguit, emmarcar la figura de Joan Antoni Solans i Huguet, i la seva actuació pública, en el context en què i quan es produí. Solans pertany a una generació extraordinària d'actors territorials com, per exemple, l'Albert Serratosa i Palet, coautor amb Solans del Pla General Metropolità (PGM), i l'Albert Vilalta i González, reintrodutor del tramvia a Barcelona, i dissenyador i promotor de la xarxa d'alta velocitat a Espanya (AVE).

Solans, que avui recordem, comparteix amb ells les seves institucions curriculars; primer, l'Ajuntament de Barcelona, bressol de servidors públics destacats; després, la Corporació Metropolitana de Barcelona i, finalment, el Departament de Política Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya, actual Departament de Territori i Sostenibilitat.

En l'esdevenir històric de la segona meitat del segle xx, Solans, en cadascuna de les tres grans etapes de la seva vida professional pública, deixa unes petjades que configuren avui la fesomia del país, i que són part de la nostra realitat present i es projecten sobre el futur. Sintetitzant, a la Corporació Metropolitana de Barcelona deixa el PGM, encara vigent avui, després de quaranta-quatre anys; a l'Ajuntament de Barcelona deixà un gran patrimoni públic que va permetre als ajuntaments democràtics avançar, probablement una dècada, en el procés de revertir els dèficits heretats de la dictadura desenvolupista. I a la Generalitat va orientar l'ordenació actual del país.

Cal esmentar no sols les seves realitzacions; també són essencials totes les accions que no va permetre. Per citar-ne sols dues: a l'antiga España Industrial es

volia fer una promoció massiva d'edificis i als aiguamolls de Pals es volia fer una nova Empuriabrava, i així seguiríem.

Però permetin-me valorar altres aspectes essencials i immaterials com el concepte de la creació de patrimoni públic com a patrimoni de tots, la rehabilitació com a actitud conservacionista, la negociació honesta i responsable per obtenir plusvàlues públiques, donada l'endèmica manca de capitalització pública al nostre país.

No sols fou un rector territorial i urbà, sinó també un gran protagonista com a gestor públic, pensant sempre en el bé comú. Finalment, voldria recordar-lo com a proppassat president de la Secció de Ciències i Tecnologia de l'IEC: el seu record sempre ens acompanya.

Avui els ponents ens il·lustraran a partir de les seves vivències amb Solans, i això ens ajudarà a conèixer més i recordar la seva figura. Cal dir que les institucions presents avui, en aquest acte, no són les úniques amb interès a participar-hi; altres, com diversos col·legis professionals, no hi han pogut participar degut al format de l'acte.

Ho iniciarem cronològicament amb un vídeo on ell mateix ens explica l'origen de la seva passió essencial per l'urbanisme i la planificació del territori.

Moltes mercès.

JAUME MIRANDA I CANALS

Membre emèrit de la Secció de Ciències i Tecnologia de l'IEC

El Pla General Metropolità, del segle xx al segle XXI

EL MOVIMENT VEÏNAL DELS ANYS SETANTA

Podríem considerar l'any 1970 com el punt d'inici de les organitzacions veïnals a Barcelona amb la fundació de l'associació de veïns de Torre Baró, Vallbona i Trinitat Nova. Aquests tres barris no tenien aigua corrent, ni clavegueram, ni transport públic. A més s'estava tramitant un pla parcial que implicava l'enderroc de 4.370 habitatges i no deia res del destí de les persones afectades [3].

L'11 de maig de 1973 els veïns van ocupar l'Ajuntament. El fet va tenir tal repercussió que l'endemà l'alcalde Porcioles va ser destituït i el pla parcial va ser retirat.

En aquelles dates, aproximadament un 30 % dels carrers de Barcelona estaven sense urbanitzar i més de 200.000 persones vivien en barraques autoconstruïdes que no tenien les més mínimes condicions de salubritat. Ràpidament, el moviment associatiu veïnal es va estendre per la gran majoria dels barris de Barcelona que, a tot arreu, reivindicaven millores en les condicions d'urbanització i en els habitatges, el tancament de les fàbriques contaminants, més zones verdes i més equipaments.

Aquest era el context d'agitació social que durant tota la dècada dels setanta i part de la següent va existir, i que va ser un poderós factor de pressió de les decisions urbanístiques que la generació de nous planificadors havia d'afrontar.

ELS ANTECEDENTS

Els treballs preliminars que d'alguna manera van influir en el posterior PGM s'inicien l'any 1962. La majoria dels urbanistes d'aquell moment, com Manuel Ribas i Piera, Lluís Gelpí, Pau Novell, Xavier Subias i Manuel de Solà-Morales, entre d'altres, hi van participar.

L'arrencada dels treballs de redacció de la revisió del Pla Comarcal va començar pròpiament el gener de l'any 1969. El director era l'enginyer Albert Serratosa i hi havia dos arquitectes joves que eren els dos coordinadors de la revisió, en Joan Antoni Solans i en Manuel de Solà-Morales. En l'àmbit de Barcelona hi havia un tercer coordinador que era en Xavier Subias.

Solà-Morales va dimitir del càrrec l'any 1970 en desacord amb la política urbanística del Ministerio de la Vivienda i específicament en desacord amb el decret d'Actuaciones Urgentes que planificava la «nova ciutat» de la Riera de Caldes, al Vallès, i va marxar als Estats Units per completar els seus estudis universitaris [3].

Solans va continuar com a coordinador, i va concebre un pla des de l'experiència del fracàs del Pla Comarcal del 1953. Aquell pla va ser desvirtuat a través de plans parcials que anaven pervertint els objectius del pla original, incrementant densitats desafortadament i reduint reserves de parcs i equipaments. Per tant, en Joan Antoni partia d'una profunda i fonamentada desconfiança cap a l'Administració. Per aquestes raons, era partidari de dibuixar amb detall l'ordenació del que caldria desenvolupar i de no deixar marge a les temptacions especulatives.

LES APROVACIONS DEL PGM I EL MOVIMENT VEÏNAL

Després de la destitució d'en Porcioles i amb l'arribada de l'alcalde Masó, que s'alinea amb les tesis Serratosa-Solans, en Joan Antoni va passar a ser el coordinador tècnic únic del pla.

Així, sota la direcció d'Albert Serratosa i la coordinació tècnica de Solans s'aprova inicialment el pla el 29 d'abril de 1974 com a Plan General de Ordenación Urbana y Territorial de la comarca de Barcelona.

En el procés d'informació al públic el pla va rebre 32.000 alegacions [3].

Les associacions de veïns, en un primer moment, estaven en contra del pla que s'havia aprovat inicialment el 1974.

Però, en aquest mateix període, el Ministerio va redactar un contraplà que va ser exposat a la Fundació Miró. Aquest contraplà plantejava sense embuts l'afavoriment dels interessos especulatiu d'alguns propietaris de sòl i desatenia les mancances de dotacions de la ciutat i les reivindicacions ciutadanes.

Veient això, les associacions de veïns van canviar de parer respecte el pla Serratosa-Solans, passant de rebutjar-lo a trobar-li les virtuts, i finalment es van agafar el pla com una bandera que calia defensar [4].

Tanmateix, el setembre de 1975 l'alcalde Masó és substituït per Joaquim Viola i aquest destitueix Serratosa de tots els seus càrrecs a la Corporació Metropolitana de Barcelona. Sis dies després es produeix la mort de Franco.

En aquesta situació, Joan Antoni Solans queda finalment com a director únic del Pla General Metropolità.

EL CONTINGUT DEL PGM

Principals objectius del Pla General Metropolità

La descongestió de la ciutat era un dels objectius prioritaris del nou PGM [5]. La percepció d'una ciutat massa densa, desordenada i sense dotacions mínimes de parcs i equipaments va induir el Pla General Metropolità a frenar la densificació, reduint les capacitats d'edificar en els centres i reorientant el creixement cap a nous àmbits localitzats en els espais buits entre nuclis consolidats i, finalment, a reservar sòl suficient per capgirar l'absoluta carència de zones verdes i equipaments.

Però per poder assolir aquests objectius el PGM també va desplegar un conjunt d'instruments innovadors que van introduir claredat, ordre i seguretat jurídica en el sistema de planejament.

En aquest sentit, el PGM va fer el següent:

1. *Va crear el sistema vigent de classificar urbanísticament el sòl.*

En el sistema de planejament dels anys seixanta i setanta els plans generals dels municipis fixaven les qualificacions urbanístiques del sòl sense diferenciar la ciutat consolidada del territori rural. Per altra banda, el tipus de zonificació d'aquell moment fixava conceptes equívocs que introduïen molta confusió, com per exemple el de «bosque urbanizable».

Tot plegat responia a una concepció del territori com quelcom que es va ocupant a mesura que algun particular té interès a urbanitzar i parcel·lar. Cosa que es feia encara més evident quan a partir de la iniciativa de qualsevol propietari es podia aprovar, a través de plans parcials, l'autorització de fer noves urbanitzacions en llocs on el Pla General havia establert que serien sòls rústics.

Aquesta manera de fer, que trencava amb la jerarquia del planejament, va destruir la credibilitat de les determinacions dels plans perquè al final es podia urbanitzar en qualsevol lloc.

El PGM introdueix la categoria de classificació urbanística del sòl amb els conceptes, en aquell moment innovadors, de *sòl urbà*, *sòl urbanitzable* i *sòl no urbanitzable* [2].

La introducció de les categories esmentades va permetre delimitar de manera inequívoca, en primer lloc, la ciutat consolidada; en segon lloc, la localització del seu creixement, i, en tercer lloc, el sòl que no s'havia d'urbanitzar, amb l'objecte de protegir-lo pel seu interès natural.

D'aquesta manera es delimitava amb claredat on era la frontera urbana i on la ciutat podia o no podia créixer.

2. *Va protegir els espais d'interès natural.*

Segons l'Albert Serratosa, els primers punts que el Pla es planteja, en el procés de redacció, estan vinculats a la protecció del territori rural:

- Preserva els espais d'interès natural com Collserola, el Garraf o la serra de Sant Mateu, d'acord amb els plantejaments que Rubió i Tudurí havia fet quaranta anys abans.
- Protegeix el litoral i els espais d'interès agrícola, com està documentat a les memòries del Pla.

Però aquesta protecció no hauria esdevingut creïble sense les delimitacions que permetia la classificació urbanística del sòl, deixant clar de forma diàfana allò que era «sòl no urbanitzable».

3. *Va desenvolupar una política de sòl.*

La manera habitual d'organitzar el creixement durant els anys seixanta i setanta era perllongar carrers existents, que eren urbanitzats a càrrec de l'Administració o repercutint les despeses als nous residents. Poques vegades els promotors es feien càrrec de les despeses d'urbanització o cedien sòl per a dotacions [2].

El PGM és el primer pla de l'Estat espanyol que es planteja l'exigència de desenvolupar una política de sòl de veritat.

Amb el PGM es delimiten sectors de creixement en què s'introdueix el concepte d'estàndard d'equipaments i parcs urbans que s'havien de cedir gratuïtament durant el seu desenvolupament.

Al mateix temps es fixa l'obligació d'urbanitzar els carrers i els parcs abans de construir.

Finalment, s'afegeix una condició de programació en el desenvolupament del sòl urbanitzable i una exigència d'actuació de l'Administració en el cas que la iniciativa privada no ho fes en els terminis establerts.

Amb aquest sistema, que ara ens sembla normal, el PGM fixava, per primera vegada, les condicions de l'interès públic dels sectors i establia unes obligacions als promotors immobiliaris que garantien el retorn a la comunitat d'una part dels beneficis generats en el procés.

4. *Va introduir la diferenciació dels usos amb destinació pública dels d'interès privat a través de les categories de zones i sistemes.*

Durant el desenvolupament del Pla del 1953, a través dels plans parcials es reduïen les previsions de zones verdes, vials i equipaments en benefici d'alguns propietaris de sòl. D'aquesta manera es van perdre aproximadament la meitat de les zones verdes que s'havien planificat en el pla original [1].

Per evitar aquesta perversió, el PGM va establir la diferenciació entre dos tipus de sòl, o sigui, entre zones i sistemes. Els sistemes serien tots aquells sòls que tenen un interès col·lectiu, i les zones, aquells altres sòls que tenen aprofitament privat [1].

L'efecte immediat d'aquesta diferenciació és l'exclusió dels sistemes del mercat del sòl. D'aquesta manera l'Administració tutela la protecció dels usos de parcs i equipaments perquè no siguin expulsats de la ciutat i substituïts per altres de més rendibles per a l'interès privat.

El Pla va preveure un increment del 250 % de zones verdes i d'un 500 % d'equipaments [5], que finalment es concreten en 2.539 unitats qualificades de parc urbà i 2.413 qualificades d'equipament.

Avui podem dir que el 94 % de les zones verdes del PGM ja són públiques i que s'ha triplicat el nombre d'equipaments construïts.

5. *Va fixar les reserves de les grans infraestructures viàries.*

A escala metropolitana, l'estructura general del Pla incorpora les previsions de la xarxa arterial del Ministerio de Obras Públicas o els túnels de Collserola, la reserva de la ronda del Mig, la de les rondes de Barcelona, la de la B-30 i l'autopista C-32 en direcció al Garraf.

També incorpora altres projectes d'infraestructures com l'ampliació de l'aeroport i el port amb el desviament del Llobregat.

A escala local, el Pla dibuixa una estructura viària urbana força detallada que garanteixi la connectivitat entre els diferents sectors urbanitzables i urbans a través d'aquesta malla de carrers.

6. *Va incorporar una normativa detallada.*

Un altre aspecte nou del Pla va ser la seva normativa, que es va fer més entenedora, clara i més inequívoca, per evitar futures desvirtuacions del contingut del Pla [1].

La normativa del Pla substitueix la dels plans de desenvolupament aprovats, més la multitud d'ordenacions d'illa aprovades en els municipis durant divuit anys en un text normatiu únic i amb un lèxic comú que resol el galimaties de textos reguladors diferents que hi havia anteriorment [2].

ELS BENEFICIS DE DISPOSAR DEL PGM

El Pla General Metropolità de Barcelona ha estat el marc urbanístic de referència en el qual s'han inserit la gran majoria d'operacions urbanístiques de trans-

formació de la ciutat que s'han realitzat en els darrers quaranta anys. La modernització de la ciutat metropolitana, que en moltes ocasions s'ha dut a terme per fragments, tenia sempre un marc general que ha garantit les relacions estructurals. Al contrari del que a vegades es diu, les 1.376 modificacions del Pla General no han desvirtuat els seus plantejaments originals. Les reserves de sòl per a parcs urbans i equipaments s'han respectat i obtingut, la majoria de les grans infraestructures s'han realitzat i les densitats i els usos s'han respectat.

Únicament hi ha una modificació que representa un canvi substancial en el model del Pla. Em refereixo a la transformació del litoral per ubicar-hi la Vila Olímpica, per iniciativa de l'Ajuntament de Barcelona sota el lideratge de l'Oriol Bohigas, però que també va ser tutelada per Solans com a director general d'Urbanisme de la Generalitat de Catalunya.

Però, l'operació urbanística de més transcendència de les olimpíades va ser la realització de les rondes de Barcelona, i no hauria estat possible si setze anys abans no s'hagués fixat la reserva en el Pla General Metropolità.

LA PROJECCIÓ DEL PGM MÉS ENLLÀ DEL SEU ÀMBIT

El PGM, més enllà del seu àmbit d'aplicació, ha estat determinant per a la modernització de les normatives urbanístiques a Catalunya, ja que en la redacció dels planejaments generals dels municipis en les primeres dècades de la democràcia es va copiar sistemàticament la normativa metropolitana.

Però també en l'àmbit de l'Estat espanyol el PGM ha tingut una influència fonamental, atès que la Ley sobre Régimen de Suelo y Ordenación Urbana aprovada l'any 1975 va incorporar la majoria dels conceptes que es van assajar en la redacció del Pla General Metropolità, com per exemple la classificació del sòl o la diferenciació entre zones i sistemes [1].

PER ACABAR

El PGM és el resultat de la sedimentació de dotze anys de treballs preliminars i propostes del planejament, des del 1962 fins al 1974. És una síntesi del planejament més avançat dels anys setanta que incorpora bona part de les demandes veïnals. Definia una proposta que es trobava en el límit de les seves possibilitats en el context del final de la dictadura franquista. Va ser un pla pont, entre la dictadura i la democràcia, que va restituir els vincles entre el planejament i la ciutadania a la qual havia de servir.

Va ser un pla innovador, molt valent, que es va realitzar i aprovar gràcies a uns

protagonistes exemplars, d'entre el quals, primer com a coordinador i al final com a director, per la seva resistència, determinació i qualitat tècnica, destaca amb llum pròpia l'home a qui estem dedicant avui aquest homenatge.

Finalment, el 17 de juliol de 1976 es va aprovar definitivament el Pla General Metropolità.

El seu director, en Joan Antoni Solans, tenia només trenta-cinc anys.

JOSEP MARIA CARRERAS I QUILIS
Director de l'Àrea de Desenvolupament de Polítiques Urbanístiques
Àrea Metropolitana de Barcelona

REFERÈNCIES

- [1] SERRATOSA, Albert (1997). «La revisió del Pla Comarcal de 1953: alternatives a l'origen i organització dels treballs». *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 28, p. 9-14.
- [2] SOLANS, Joan Antoni (1997). «Els canvis que el Pla General Metropolità va introduir a la pràctica urbanística. Un balanç». *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 28, p. 85-105.
- [3] ANDRADE NETO, Gustavo Pires de (2015). *El planejament metropolità de la Barcelona predemocràtica: plans, protagonistes i referents teòrics (1939-1976)*. Tesi doctoral. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya.
- [4] Entrevista a Joan Antoni Solans dins de la tesi doctoral de Gustavo Pires de Andrade Neto (Universitat Politècnica de Catalunya, 2015).
- [5] TORT, Joan; CATALÀ, Rosa (2011). *Pensar el territori: Converses amb Albert Serratosa*. Barcelona: Dèria.

El trienni predemocràtic. 1977-1980

HISTÒRIA D'UN LLIBRE

El Museu d'Història de Barcelona (MUHBA), que no pot deixar d'explicar la ciutat contemporània, està immers en l'edició de *Barcelona 1969-1979. Els anys decisius en el planejament de la ciutat democràtica*, obra que abans de l'estiu va donar per acabada en Joan Antoni i que vam quedar per completar amb índex, més plànols i altres additaments en tornar de vacances. Ai!

Ara ho acabem amb el suport de la seva família i de col·laboradors seus; potser us demanarem suport en algun punt concret, per tal que sigui una obra impecable. És un volum de proporcions notables que té una llarga història, de més de dues dècades.

El 1999 va veure la llum la col·lecció «Model Barcelona. Quaderns de Gestió» sobre l'era Maragall. En total, se'n van publicar divuit títols fins al 2006. El projecte era compendiar, a través dels tècnics protagonistes, l'actuació municipal des de la Transició i, com a editor de la sèrie, vaig proposar a Joan Antoni Solans un monogràfic sobre la política de sòl.

La idea el va engrescar i va dir que ho escriuria... però no va dir quan. Passaren els anys i un bon dia em va dir que sí, que escrivia, i que vist que la petició ara li venia del MUHBA, el temps no passa en va, explicaria la peripècia de 1969 a 1979, uns anys que qualificava, amb raó, d'exceptionalment intensos.

EL MOMENT HISTÒRIC

En els darrers anys del franquisme i els primers de la Transició, l'Estat era feble, el govern català llavors no existia i la ciutat metropolitana va assolir quotes de

poder a les quals, des de l'abolició del Consell de Cent, només s'havia acostat de fet —no de dret— arran de la unificació dels municipis de la plana el 1897.

Diu Solans: «L'any 1977 el Govern central estava capficat en el tema de la Transició i, per tant, més preocupat perquè el monarca els assegurés la futura impunitat i que tot acabés bé, que en els greus problemes locals». I més endavant: «quan em poso al davant de la Delegació d'Urbanisme l'any 1977 les mobilitzacions urbanes es trobaven en el seu apogeu».

DIAGNOSI: IMMIGRACIÓ I FALTA DE COHESIÓ URBANA

«Els potents moviments que havien sorgit a la ciutat», deia Solans, «ho eren com a resultat del rebuig a les polítiques urbanes del període de l'alcalde Porciolles».

«En la conformació d'aquell moviment reivindicatiu», continuava, «fou molt important la manca de resposta a les necessitats de la gent en serveis socials i equipaments. Uns dèficits descomunals per l'accelerat creixement de la ciutat». Tot plegat, pels efectes del Pla d'Estabilització de 1959: a l'àrea metropolitana gran, definida el 1965, arribaren unes 160.000 persones l'any al llarg de tretze anys.

Davant d'aquest creixement galopant, prosseguia Solans, a més de «la manca de recursos locals per pagar la construcció de la ciutat que era necessària, aquella Administració era incapaç d'afectar el sòl que era necessari per construir les escoles, les guarderies, les zones esportives, els centres d'atenció sanitària i els nous parcs que l'extensió de la nova ciutat feia imprescindibles».

LES RAONS DEL NOMENAMENT PER SOCIAS, 1977

Tan bon punt fou nomenat alcalde, Josep M. Socias Humbert va veure que Joan Antoni Solans era qui podia fer front al «desafiament d'atendre les 76 associacions i moviments socials que es bellugaven a la ciutat». «Em demanà», diu Solans, «que els atengués per tot el que no se'ls havia atès fins aquell moment». I comenta que «Miquel Roca, Ernest Lluch i Xavier Folch, tots ells em varen acabar d'empènyer». També diu: «En el meu interior s'afegia un altre interès: demostrar que el Pla General Metropolità era l'eina fonamental per fer-ho».

El Pla General Metropolità apuntava maneres com a guia reguladora de l'actuació urbanística d'una vàlua a hores d'ara inqüestionada, però que llavors no era tan fàcil veure-ho. I fins i tot avui, a l'hora de valorar-ho s'ha oblidat l'essencial: la seva natura política com a gran pacte de rendes. El Pla ha estat un veritable contracte social, una constitució urbana, com també ho fou el Pla Cerdà.

EL PAPER DE LES ASSOCIACIONS DE VEÏNS

El resultat final del PGM havia estat fruit d'un combat dur. Entre 1974 i 1976 les lluites pel Pla van mobilitzar grans dosis d'energia social.

Solans venia del PGM amb un impagable bagatge polític afegit com a negociador. «Les associacions de veïns», diu a les memòries, «com a moviments de base, foren claus en la lluita per la democràcia. La força que adquiriren provingué de diversos factors, entre altres de l'anarquia urbanística, la corrupció municipal, la prohibició dels partits polítics i els avenços del moviment obrer a les fàbriques contra el sindicat oficial, que amplificà la seva lluita traslladant-la als barris». Amb un paper molt destacat de les dones, afegeix.

Val a dir que el combat per la ciutat havia creat noves solidaritats: moltes columnes d'assistents a la gran manifestació de l'11 de setembre de 1977 van partir dels barris, convocats pel moviment veïnal. És un altre tema en estudi des del Museu.

LA FAM SOCIAL DE SÒL: UN SALARI SOCIAL INDIRECTE

«Els dies tenien més de vint-i-quatre hores. En una tarda arribaven a passar més de sis associacions, quan no se'n presentaven inesperadament altres dues que havien segrestat un autobús per traslladar-se i manifestar-se davant de l'Ajuntament.»

I tard o d'hora el tema remetia al mateix punt: «l'únic patrimoni de sòl que vaig trobar en tot l'Ajuntament de Barcelona per emplaçar tots aquells equipaments i dotacions que la gent ens demanava, o per fer els jardins i els parcs, només era d'una hectàrea. L'hectàrea que l'alcalde Viola havia adquirit de la meitat del solar de la Harry Walker, al barri de la Prosperitat».

«La manca de sòl era la raó per la qual no es podia procedir a fer l'ampliació de l'hospital o la millora de les cotxeres de Sants pel barri o que el nou programa de dotze nous centres públics de dues línies no es pogués portar a terme. L'única manera d'ordenar les mil demandes i donar-los-hi coherència en el temps i en l'espai, davant la impossibilitat de cobrir-les totes de cop, era convenir amb la Federació d'Associacions de Veïns de Barcelona [...] un Programa d'Actuació Municipal d'Urgència.»

UNA GESTIÓ IMAGINATIVA I PRAGMÀTICA

Solans, que topa ara i adés amb un funcionariat municipal molt encarcerat, fa en tot moment referència a la gran rellevància del *savoir faire* en la gestió per fer viables les propostes, optant pel pragmatisme.

Així, a l'hora de renovar càrrecs municipals, va optar per la transversalitat: «el planejament el concebríem més des de l'òptica de la facilitat de gestió si era dirigit per un advocat; i la gestió urbanística se centraria més en el pes de la valoració de les grans expropiacions que havíem de fer».

CAP A UN «NOU ORDRE URBÀ»: PLANEJAMENT I TERRENYS

I de la política de sòl anem, de nou, al PGM: «Almenys, el més difícil, la reserva de sòls per a zones verdes i equipaments comunitaris, estava fet», deia, «estava aprovada la política de sòls i d'intensitats que permetria que en poguéssim sorgir el *nou ordre urbà*. [...] No volíem perdre les oportunitats que a la ciutat se li obrien».

En tres anys es van invertir més de tres mil milions de pessetes en la compra dels grans solars que havien quedat buits pels trasllats de fàbriques i infraestructures metròpoli enfora i per la crisi, que paradoxalment ajudava: «En moments de crisi política i econòmica com la que patíem és evident que era més fàcil desenvolupar polítiques de sòl [...] ja que en temps de tribulacions ningú inicia res».

Es van fer 199 grans operacions en tres anys! Es va tractar, en suma, de l'aprofitament d'una oportunitat històrica en els anys en què des de Barcelona es reconstruïa Catalunya i es maldava per canviar Espanya. Es va fer de la necessitat més que virtut!

A TALL DE CONCLUSIONS

Immigració i benestar urbà. Una proposta inclusiva i metropolitana

L'obra de Solans en els anys del PGM i de la Delegació d'Urbanisme és, en realitat i sobretot, una resposta més eficaç que la de polítics que teoritzaven sobre el tema de la immigració.

En les seves paraules, «l'enorme creixement urbà sofert, a conseqüència del model de desenvolupament aplicat per l'Estat després del Pla d'Estabilització, l'anomenat del *Desarrollo*, explica el gran nombre d'immigrants que arribaren a les ciutats i que, amb la seva falta de recursos per a un assentament convenient, esdevenien insolvents per pagar la ciutat que generaven. Un fet que s'agreujava pel nul finançament de què disposaven les administracions locals».

Una concepció de la història com a oportunitat

El PGM era un pla, un pacte, una constitució. Junt amb l'adquisició de sòl, va ser la base d'un canvi de paradigma urbà. Solans apostava per aprofitar les oportunitats, com havia après a Lisboa i com aplicà a Barcelona, del PGM a l'adquisició de sòl.

Amb gran celeritat, es van aprofitar unes circumstàncies excepcionals a la gran ciutat, entre la crisi d'Espanya i l'emergència de Catalunya. Barcelona negocia la seva capacitat d'autoregulació, i gràcies a la simbiosi entre pla regulador i el sòl adquirit pot instituir-se un «nou ordre urbà».

L'èxit en el combat pel salari social indirecte, just quan el salari directe era incert en plena crisi industrial, va ser clau per als desenvolupaments de Barcelona. Relliscar hauria estat molt fàcil i, en canvi, la ciutat va entrar en un nou paradigma urbà.

De 1977 a 1980 van produir-se tres anys excepcionals, amb les 199 grans actuacions esmentades. Aquesta fou la base operativa per a la *welfare city* que reeixí en els anys posteriors, malgrat els episodis de crisi, amb una capitalització popular sense la qual no es podria entendre Barcelona i la seva capacitat de resiliència a les més variades circumstàncies globals, nacionals i locals.

Joan Antoni Solans i la voluntat de ser i de fer

Joan Antoni Solans tenia molt clar allò de convertir la circumstància en destí, amb un punt d'ego, si voleu, però amb una gran generositat.

Amb un esperit de Cerdà, creant un pla per gestionar i no per fossilitzar-lo. Que el MUHBA publiqui ara les memòries urbanes de Solans és coherent amb l'exposició «Cerdà i Barcelona, la primera metròpoli», que mostrava un enginyer pragmàtic i gestor.

Amb un toc de Cambó: «tenia al meu favor que el Pla era aprovat per poder actuar», diu l'autor. La idea del seu paper en la construcció d'una nova oportunitat la tenia molt clara, tant com quan Cambó relata en les seves memòries com va intentar incidir des de 1914 sobre la ciutat com a comissari de la Segona Exposició.

Amb una obertura de Maragall, autor molt estimat d'en Joan Antoni, de qui tenia molt present l'*Elogi de viure*, un escrit de 1911 que fou llegit el dia del seu comiat: «Estima el teu ofici, la teva vocació, la teva estrella, allò pel que serveixes, allò en què realment ets un entre els homes, esforça't en el teu quefer com si de cada detall que penses, de cada paraula que dius, de cada peça que poses, de cada cop de martell que dones, en depengués la salvació de la humanitat. Perquè en depèn, creu-me».

JOAN ROCA I ALBERT
Director del Museu d'Història de Barcelona
Ajuntament de Barcelona

Els vint anys de maduresa. 1980-2000

1. INTRODUCCIÓ

Parlar de la trajectòria dels vint anys de Solans al front de l'urbanisme de Catalunya és parlar de tenacitat, professió i coneixement en la pràctica d'aquesta àmplia disciplina. És parlar també de coneixement del territori, de les particularitats de la seva gent, del paisatge i l'orografia. És, en definitiva, estimar Catalunya.

Em vaig incorporar a la Direcció d'Urbanisme l'any 1987 sent un estudiant en pràctiques, i aquesta Direcció ja duia uns anys de bagatge sota el seu comandament. Des del primer moment la seva figura em va generar atracció i la voluntat d'aprendre d'ell. La seva manera de treballar i la seva autoritat en la matèria van crear escola en un equip de tècnics, molts avui aquí presents, que vam créixer professionalment al seu costat. Puc dir, amb agraïment, que va ser ell qui em va enganxar en l'urbanisme.

Solans, amb el seu exemple, actitud i rigor, ha estat, per a una generació d'urbanistes i de servidors públics, un referent. Treballador incansable, hàbil en la recerca de solucions i sempre innovador. Un home tenaç que ens va transmetre, per sobre de tot, l'estima pel servei públic.

És difícil sintetitzar l'obra de vint anys en quinze minuts, sobretot tenint en compte que vam ser moltes les persones que hi van treballar; no puc, per tant, configurar-me com l'únic relator de tota l'època de maduresa. Per això, he volgut donar veu a alguns companys i companyes del moment, que il·lustraran aquells temps.

Val a dir que aquestes persones donen veu a tot el col·lectiu de treballadors de la Direcció General d'Urbanisme i l'INCASÒL entre els anys 1980 i 2000.

2. COM ES POT PASSAR DE LA METRÒPOLIS A TOT EL PAÍS

L'any 1980, el conseller Josep Maria Cullell i Nadal el proposa per dirigir l'urbanisme de Catalunya. Solans es troba amb una Administració, doncs, molt jove, que s'havia de construir encara en bona mesura i que tenia per davant uns reptes gegants, perquè no estem parlant solament d'organitzar un cos administratiu sinó de crear una estructura urbanística que fos capaç de transformar alhora tota la cultura urbanística per al conjunt del país.

No es tractava de fer una Administració per gestionar de forma burocràtica expedients, sinó de crear tot un sistema que actués de palanca per fer un canvi radical en l'urbanisme.

Com va comentar el mateix Solans en una entrevista, «l'acció pretenia fer irreversible el canvi polític per la diferent manera de construir la ciutat i els seus efectes per a la ciutadania a través del somni d'assolir una ciutat confortable, agradable i noble».

Joan Antoni Solans venia de l'etapa a l'Ajuntament de Barcelona i de l'experiència amb el Pla General Metropolità, com han comentat fa un moment de forma entenedora els companys Josep Maria Carreras i Joan Roca, i, per tant, tenia tot un bagatge en la gestió diària i pràctica de l'urbanisme i també tenia ben clares totes les significacions i implicacions, oportunitats i riscos, que oferia el PGM. Aquesta experiència i coneixement es troben en la base de l'acció que va protagonitzar al llarg de les dues dècades següents.

3. NECESSITAT DE DUES POTES D'ACCIÓ: LA PLANIFICACIÓ (DGU) I LA POLÍTICA DE SÒL I EXECUCIÓ (INCASÒL)

Solans estava convençut que l'acció que s'havia de dur a terme en matèria urbanística i territorial des de la Generalitat havia de tenir dues potes organitzatives: una, la Direcció General d'Urbanisme (DGU), i l'altra, un organisme que es dediqués a fer política de sòl i execució.

Sense aquest braç executor d'una política de sòl decidida i feta amb intenció, es desdibuixava la viabilitat d'una política de millora de les nostres ciutats i d'impuls de l'activitat industrial.

Això va tenir una ràpida traducció en fets, i al final d'aquell 1980 i mitjançant una llei aprovada pel Parlament, es formalitzava la creació de l'Institut Català del Sòl (INCASÒL).

Ja ho tenia tot, la planificació, la gestió i l'execució. Per tant, amb aquestes estructures organitzatives podia passar a l'acció.

I vam posar les energies, dirigits per ell, a recuperar els dèficits generats du-

rant les dècades anteriors, a bastir tot un planejament urbanístic municipal que respongués a l'ordre i la seguretat jurídica, a una lògica morfològica i a una manera de fer, i a formar una visió en què l'equilibri territorial i la cohesió social havien de ser objectius de base.

4. DIRECCIÓ GENERAL D'URBANISME (DGU)

En el marc de la Direcció General, i tal com diu Ricard Casademont, les comissions d'urbanisme van haver d'enfrontar-se a una gran manca de cultura urbanística, en especial del sector privat, produïda per l'absència d'una tradició guanyada dia a dia i de mecanismes d'anàlisi suficients per treballar.

A hores d'ara, amb la gran quantitat d'informació a les nostres mans: Registre de Planejament Urbanístic de Catalunya (RPUC), Mapa Urbanístic de Catalunya (MUC), estructura legal molt detallada, planejament territorial, etc., es veu llunyà o impossible que s'hagués de treballar amb plànols cartogràfics on amb prou feines es veien les corbes de nivell, i cap altre planejament territorial que els plans supramunicipals i comarcals.

La manca d'informació i l'absència de tradició urbanística eren un camp sembrat per a possibles actuacions especulatives.

L'únic camí possible per implantar un urbanisme ordenat i honest era el treball exhaustiu sector a sector, expedient a expedient, problema a problema. En què cada expedient o sector s'analitzava des del conjunt del municipi. Analitzant des del detall a la visió general i viceversa. Sempre des de la forma urbana, sempre des del model i amb una forma propositiva de la imatge de la ciutat.

En aquest context, cal remarcar el treball efectuat per establir models de transformació de teixit industrial cap a residencial, allunyat dels interessos particulars i de la casuística de cada cas, com així va ser amb els paràmetres fixats en plans com els de Terrassa o Sabadell.

La utilització de mecanismes de gestió al servei del planejament com a instrument per resoldre l'imprescindible i posposar l'innecessari.

Solans tenia una personalitat que no deixava indiferent. I tots recordem anècdotes o moments peculiars de la nostra vida laboral al seu costat.

Mercè Albiol i Mercè Llobet recorden unes llargues sessions de les comissions d'urbanisme, que en aquells anys es feien a la tarda i que sovint acabaven al vespre. En una ocasió, quan a les onze de la nit el director va aturar la sessió, tothom pensava que era per reprendre-la l'endemà. Ans al contrari, Solans va suggerir de demanar unes pizzes i continuar. Tots els membres de la comissió van sopar, això sí, sense aturar la sessió, que finalment va acabar cap a les dues de la matinada.

5. INSTITUT CATALÀ DEL SÒL (INCASÒL)

Ignasi Coll i Ramon Forcada ens expliquen: «L'objectiu de l'INCASÒL era fer gestió pública sobre la major part de municipis i dotar-los de creixements industrials i residencials. Malgrat que, des del punt de vista administratiu, aquesta fórmula fos lenta i dificultosa. Era més complex fer un nombre elevat de petites actuacions que fer actuacions grans en menor quantitat. Però el director apostava per la difusió territorial, per adequar-se a la demanda, i evitar tenir menys recursos públics paralitzats».

Com a balanç, s'enllesteixen en aquest període més de 150 actuacions urbanístiques de creixement residencial, repartides, pràcticament, en el mateix nombre de municipis; prop de 25.000 habitatges; 173 actuacions de rehabilitació de nuclis, i més de 100 actuacions urbanístiques de creixement industrial, repartides per tot el territori català.

Cal remarcar que aquesta feina es fa mantenint unes estrictes condicions de finançament propi, sense recórrer als recursos públics de la Generalitat de Catalunya.

6. CORPORACIÓ METROPOLITANA DE BARCELONA (CMB)

Amb la Direcció General i l'INCASÒL ja en ple rendiment, i amb una línia de treball ben marcada, la supressió de la Corporació Metropolitana de Barcelona, el 1987, va suposar un punt d'inflexió.

La Corporació era, tal com diu Toni Tobella, un ens comú que actuava en representació dels vint-i-set municipis que la integren. La fragmentació d'aquest criteri unitari es va substituir per un funcionament en què cada ajuntament abordava el desenvolupament del planejament des de la seva pròpia visió de les necessitats concretes.

Això suposava l'obertura de la primera fase d'operacions de modificació del planejament que després prendria dimensions de gran abast.

En les primeres operacions, se situa, per exemple, el Pla Especial del Port Vell, el Pla Especial Renfe-Meridiana; en les segones operacions, el Pla d'Hotels de Barcelona, la Modificació del Poblenou per a la implantació de la Vila Olímpica, el Pla de benzineres, el Pla d'habitatge de les vores del cinturó, la Modificació del Pla general metropolità per a la transformació del Centre Direccional de Diagonal Mar, el Nus de la Trinitat, el Parc Tecnològic i el Centre Direccional de Cerdanyola del Vallès.

Tobella relata que es produïen sovint situacions de confrontació entre els ajuntaments i la Direcció General, resoltes no sempre sense agror. Cal tenir en

compte que la discussió no era menor, ja que en la majoria de les ocasions el discurs s'acompanyava d'un treball de camp i d'un projecte alternatiu elaborat.

Comparteixo una altra anècdota viscuda per Eduard Rossell, que provenia de la Corporació. En incorporar-se a la DGU va tenir la sensació de passar a «jugar en camp contrari». Recorda rebre una bona acollida per part dels companys, però una sensació de prevenció per part de la direcció.

Es va integrar a la Comissió d'Urbanisme de Barcelona. A la primera sessió havia d'informar sobre una modificació del Pla General de Granollers. Acabat el seu breu informe a la Comissió, el director Solans, sense mostrar gaire interès en l'explicació que acabava de fer, el va interpel·lar sobre qüestions d'una certa precisió. Rossell va respondre correctament. I va tenir la sensació de «prova superada» quan, sobtadament, el director Solans va canviar el tractament de vostè, en tercera persona, amb el qual s'havia dirigit a ell durant tota la sessió, per un cordial i més familiar tuteig que va interpretar, encertadament, com un senyal d'acceptació per part del director.

Ell era així, si et tractava de vostè, havies begut oli...

7. GRANS PROJECTES - INFRAESTRUCTURES

Solans tenia una visió integral del territori de Catalunya. I les grans infraestructures eren també part de la seva passió. Projectes de gran abast que resultaven necessaris per adaptar el planejament a les necessitats no previstes en els plans.

Flores el defineix com algú amb una ambició i visió sense límits.

Recorda d'aquella etapa treballar en el dibuix dels ports fluvials a l'Ebre, variants de carreteres, una àrea de servei aprofitant el castell de Sant Ferran, a Figueres, nous traçats de trens metropolitanos, estacions d'alta velocitat, i pensar quina solució podíem donar a la regressió del delta de l'Ebre. Les reflexions a les quals van arribar, desgraciadament, encara són vigents avui.

Però, sens dubte, un tema cabdal al qual van dedicar grans esforços va ser la definició del traçat del tren d'alta velocitat.

Flores explica que Solans es va avançar al Ministeri per dissenyar un model que no deixés enrere les nostres capitals, mantenint sobretot la centralitat de les estacions, amb la intenció de buscar la millor integració en el territori. El recorda treballant sobre quin havia de ser el traçat del TGV pel Penedès: anant d'inspecció amb ell i passar el matí repassant la línia de Renfe, menjar un entrepà per dinar al bar de l'estació de Vilafranca, i continuar a la tarda entre vinyes buscant la manera de fer el menor mal possible. En acabar la jornada Solans va dir: «amb aquest traçat farem possible que el tren arribi a Barcelona».

8. NOVES TECNOLOGIES

Solans era un innovador. No es posava mai límits en la cerca de solucions tecnològiques. Estava convençut a passar del sistema analògic al digital de manera decidida.

Molts recordem aquella sala habilitada a la seu del carrer de Balmes, on havien col·locat un gran servidor, estacions gràfiques, ordinadors i un dels primers plòters de Catalunya.

Un equip de delineants joves van tenir l'oportunitat de formar part d'aquest projecte. I van materialitzar aquella revolució que va fer de la DGU un referent en l'elaboració de la informació gràfica urbanística.

En José Cuéllar ens explica que «la primera vegada que entraves a la sala de màquines era com si entressis a la NASA». Recorda que una vegada Solans estava com el dia de Reis. «“Mireu el que he portat dels Estats Units!”», va dir. I ens va mostrar el que semblava un regle de poc més d'un metre i mig».

Havia portat un digitalitzador sònic perquè el provéssim. Durant el matí va passar per la sala de màquines per saber com havia anat l'experiència. El digitalitzador anava bé, quasi perfecte... suposant que treballéssim en una campana de silenci, ja que, com que funcionava per impulsos sònics, un cop de porta, una trucada de telèfon o un simple esternut el feien tornar totalment boig. «No sempre l'encertem», va dir Solans.

9. EL CARÀCTER

El caràcter de Solans, tenir les coses clares i saber veure oportunitats en detalls menors es repliquen en infinitat d'històries, com per exemple en el treball de preparació de les subseus olímpiques.

Ignasi Coll explica que la Banca Jover va oferir a l'INCASÒL una finca a Castelltdefels, llarga, estreta i recta, entremig de camps, i qualificada d'equipament, que aparentment no semblava gaire interessant. Les característiques de la peculiar finca van fer que Coll dubtés a presentar-la al director. Ell diu textualment: «pensava que m'engegaria!». Però el director va agafar l'escalímetre, va mesurar-la i va dir: «compra-la»; ja havia dibuixat el Canal Olímpic.

Per a Rosa Vilella, «el treball minuciós i constant del dia a dia de l'urbanisme ens portava a fer visites de camp, reunions amb ajuntaments i particulars i dibuixar moltes contrapropostes. Calia tenir-ho en compte tot. El detall de la proposta i complir els estàndards urbanístics que ajudessin a tenir una visió global del territori».

Vilella recorda, com a anècdota, una reunió a l'Ajuntament de Barcelona. En arribar, Solans va deixar els assistents a la porta, com a bons aprenents. Però el

que més recorda és com, acabada la reunió, el director va marxar per una altra porta, i els va deixar allà esperant...

Per a Vilella els anys de plenitud de la seva carrera com a director general d'Urbanisme culminen amb la idea d'abordar el planejament territorial parcial com a eina que permet deixar dibuixat el model de territori de cara al futur.

10. CONCLUSIÓ

Ja ho veieu, vint anys que em fan definir Solans com una persona heterodoxa, amb un mestratge basat en l'ortodòxia. Un home intel·ligent i visionari, que tenia el país al cap i que va entendre l'urbanisme com una responsabilitat social, en la creença i defensa del bon planejament i la bona cultura urbanística per aplicar-lo.

La paraula *referent* és la que el defineix. Referent i també *mestre*. Amb ell ens vam iniciar tots en l'urbanisme, ell ens va fer créixer professionalment parlant i ell ens va despertar la passió pel territori i ens va fer estimar-lo.

Solans és la història d'un pare professional, aquell qui t'ho ha ensenyat tot.

Els anys i les noves necessitats del territori, i sobretot de la societat i dels reptes climàtics, han fet que la praxi de l'urbanisme, com tot en aquesta vida, hagi evolucionat. La societat ha anat obrint-se a noves preocupacions i reptes i hem anat objectivant els valors de les polítiques dutes a terme llavors, els efectes positius i també aquells altres elements que a dia d'avui han pres rellevància i que qüestionen alguns dels plantejaments d'aleshores.

En tot cas, d'una o altra manera, vull expressar de forma molt sincera que sento Solans present, en la meva feina de cada dia. Deixeu-me acabar amb les darreres paraules que ens va dirigir el dia del seu comiat com a director: «Vetlleu per l'urbanisme de les nostres viles i continueu estimant Catalunya tant com l'heu estimat fins ara».

AGUSTÍ SERRA I MONTÉ
Secretari d'Hàbitat Urbà i Territori
Departament de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya

D'abans del Pla General Metropolità a després de la Direcció General d'Urbanisme

El Col·legi d'Arquitectes, i en especial l'Agrupació d'Arquitectes Urbanistes, han volgut estar presents en aquest acte en memòria d'un dels col·legiats més il·lustres. Els agraeixo la confiança d'haver-me proposat intervenir en nom seu avui aquí.

En tot cas, el que diré resulta de la consideració i l'afecte personal que vaig tenir a en Joan Antoni Solans i del coneixement de la seva trajectòria, que la dedicació a l'urbanisme i la poca diferència d'edat (només dos anys i mig) em van facilitar. Assumeixo, per tant, l'exclusiva responsabilitat de les meves paraules, per bé que penso que la majoria de companys de professió no han de tenir gaire problema a compartir-les.

D'acord amb el programa, haig de parlar de les etapes inicial i final de la seva carrera, però m'agradaria fer també referència a alguns aspectes de les etapes intermèdies, per bé que han estat ja comentades.

ETSAB I INICIS A L'ADMINISTRACIÓ

Vaig tenir en Solans com a professor d'urbanisme a quart de carrera; era el curs 1966-1967. Ell era llavors un jove professor no numerari (PNN) ajudant d'en Xavier Subias. Va estar molt pocs anys a l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona (ETSAB) i vaig tenir la sort de coincidir-hi. Era un professor atípic que parlava un llenguatge modern i diferent. Aportava noves referències que ens feien obrir els ulls: parlava del moviment «brownià» del trànsit urbà i sobre «hipòtesis» d'evolució dels processos urbanístics. Les ciutats tenien vida pròpia i l'urbanista havia de saber intervenir-hi a partir de les lògiques i dels factors de les seves dinàmiques.

Certament, en Ribas i Piera ja ens havia introduït alguns conceptes en aquesta línia, però en Solans els explicava amb una brillantor un punt crítica que feien molt suggestiu el seu discurs. Sempre he pensat que aquelles classes van tenir força a veure amb la meua dedicació professional, quasi exclusiva, a l'urbanisme.

Al cap de poc temps en Solans va fer oposicions a funcionari de la Comissió d'Urbanisme (antecessora de la Corporació Metropolitana de Barcelona). Ens va sorprendre. Llavors, en una escola d'arquitectes pretesament genials, que a més havien de fer la revolució, l'Administració pública estava molt malt vista. Però ell tenia clar que l'urbanisme es feia des de l'Administració. Almenys l'«urbanisme real» al qual sempre es va dedicar, aquell que pretén directament corregir les tendències i canviar les coses.

En tot cas va triar bé el lloc on es ficava. Era una institució amb un elevat component tècnic i amb un subgerent que es deia Albert Serratosa, que al cap de poc va ascendir a gerent, per bé que sempre ho va ser «en funcions».

Allà, l'any 1969, es van iniciar els treballs de revisió del denominat Pla Comarcal del 1953, que varen assolir la presentació de la primera versió de la revisió l'any 1974, i varen concloure amb l'aprovació del Pla General Metropolità, el PGM, l'any 1976. En una conversa que vaig tenir amb en Solans a primers de juliol passat, vàrem parlar de muntar una trobada de companys que havíem participat en aquella història i que el motiu podia ser precisament els cinquanta anys des de l'inici d'aquesta.

EL PGM COM A REFERÈNCIA DEL NOU URBANISME DEMOCRÀTIC

Ja s'ha parlat de la tasca d'en Solans en el PGM. Permeteu-me, però, que en destaquí dos aspectes que enllaçarien amb el seu paper com a mestre d'urbanistes, paper que jo vaig conèixer específicament a l'Escola, però que també es projecta des del seu treball com a urbanista.

Un primer aspecte és que el PGM ens va ensenyar que era possible capgirar les coses. Que en aquell moment es podien fer plans que corregissin radicalment els processos abusius, però habituals i acceptats com a inevitables, que malmetien les nostres ciutats. Després del PGM, les revisions dels plans generals d'altres municipis de Catalunya es varen atrevir a anar molt més enllà del que solien fer. No ignoro que el canvi de marc polític, que s'estava produint llavors, també hi va contribuir, però no tinc cap dubte que l'exemple del PGM va ser un referent de primer ordre per redreçar l'urbanisme del país en la direcció correcta.

El segon aspecte és l'instrumental tècnic amb què es va formalitzar el PGM. Va ser una notable aportació personal seva: la precisió gràfica dels plànols, els conceptes de zones i sistemes, les zones amb contingut processual (remodelació,

rehabilitació, transformació d'ús, etc.) i, sobretot, la distinció entre sistemes d'ordenació de l'edificació van ser novetats que varen permetre un planejament molt més rigorós i intencionat en les revisions de plans municipals i que la democratització dels ajuntaments va propiciar a partir de 1979.

Cal recordar també que entre 1965 i 1976, a més de dedicar-se a l'Escola i el PGM, va tenir temps per treballar, des d'un estudi que compartia amb en Xavier Sust, en diversos plans de municipis (Vic, Sant Feliu de Guíxols, Mataró...) i també a Lisboa, amb el seu amic Nuno Portas. És també d'aquests anys la participació d'en Solans en debats de notable transcendència, com el traçat de l'Eix Transversal, que argumentava, amb rigor i números, que havia de passar per Olot, o la discussió sobre el Pla del Metro, que trobava poc metropolitana i que va motivar un article seu amb el suggeridor títol de «Planeamiento del metropolitano *versus* planeamiento metropolitano».

Des dels primers temps va tenir un especial interès a incorporar a la tasca urbanística i al coneixement territorial tots els avenços tecnològics en la realització de models urbans i territorials, mapificació, cartografia, etc., que li semblava que podien ser útils. Aquesta inquietud avantguardista en l'ús d'estrís tecnològics la va mantenir al llarg dels anys i va propiciar una relació fructífera amb en Jaume Miranda, molts anys director de l'Institut Cartogràfic de Catalunya.

«ARQUITECTURES PER A BARCELONA»

De la gestió com a delegat de serveis a l'Ajuntament, voldria destacar una aportació que sol oblidar-se, quan s'explica que un dels factors que varen contribuir a l'èxit del denominat Model Barcelona va ser incorporar a la transformació de la ciutat professionals amb talent, en especial arquitectes, externs a l'Ajuntament. Solans va ser el primer a posar-ho en pràctica. L'any 1977, mitjançant convenis amb el Ministeri d'Obres Públiques i Urbanisme (MOPU) i el Ministeri d'Educació i Ciència (MEC), va posar en marxa un programa de projectes d'equipaments i habitatges públics per a la ciutat, que va aplegar una colla d'arquitectes externs de diverses edats i experiència, però amb talent i ganes de col·laborar. Varen ser en total trenta-set projectes que van representar una irrupció espectacular d'arquitectura pública de qualitat a la ciutat.

Més endavant, com tots sabem, Oriol Bohigas es va ocupar amb una cura especial de l'arquitectura de la ciutat, però en Solans havia fet el primer pas amb una operació exemplar i d'una gran dimensió real. El Col·legi d'Arquitectes se'n va fer ressò amb una exposició que es va dir «Arquitectures per a Barcelona» i amb un número de la revista *Quaderns*, que ens permet encara avui constatar la importància que aquella actuació va tenir.

UNA VISIÓ DES DE FORA DE LA DIRECCIÓ GENERAL D'URBANISME (DGU)

Els vint anys (1980-2000) en què Solans va ser director general d'Urbanisme han estat ja glossats per qui va viure aquest període des de dins i uns anys després el va succeir en el càrrec. Em permeto, tanmateix, afegir alguna cosa pel fet d'haver viscut també la seva direcció, però des de fora. És a dir, com a coautor d'alguns plans, però, especialment, des de responsabilitats en administracions com la Corporació Metropolitana de Barcelona (CMB) i després l'Ajuntament de Barcelona, les quals elaboraven i tramitaven propostes urbanístiques que estaven sotmeses al veredict de la Comissió d'Urbanisme presidida pel director general.

Com és prou sabut, per tal que els plans assolissin l'aprovació havien de complir per una banda totes les exigències tècniques i legals i, per l'altra, al director general li havia de semblar que les propostes eren encertades. Ateses la seva intel·ligència i la seva memòria prodigiosa, els criteris personals amb què valorava les propostes urbanístiques solien ser encertats. Cal assenyalar, però, que a l'urbanisme hi ha moltes coses opinables, i que els ajuntaments de la democràcia no eren com els de l'època del PGM, sinó que reclamaven poder decidir en aspectes que consideraven de la seva competència.

Aquella manera tan personal d'operar va exigir d'en Solans una dedicació extrema a la seva tasca. Va ocupar bona part del seu temps de descans a visitar els llocs i rumiar solucions alternatives a les propostes que no li agradaven. Les volia discutir, amb prou coneixement, amb els alcaldes, regidors i tècnics dels ajuntaments. Això representà un treball intens i sense treva, sovint amb debats tensos i poc agraiats, només recompensat per la consciència de fer les coses millor en bé del país. En molts casos s'aconseguia un feliç acord per a tothom, però en altres la imposició comportava un sentiment de ser injustament tractats en els polítics i els tècnics que no compartien l'opinió del director general.

Conec uns quants companys, arquitectes urbanistes, que encara recorden amb desgrat situacions viscudes. Puc dir que no és el meu cas, però tant a la CMB com a l'Ajuntament de Barcelona vaig viure directament algunes diatribes i renyades d'en Solans.

Recordo la resposta a una consulta prèvia d'una modificació de diversos articles de les normes del PGM. La modificació es promovia des de la CMB, després de vuit anys de rotatge del Pla. L'escrit de resposta va ser duríssim. Venia a dir que les propostes de modificació eren innecessàries i pròpies d'inexperts, si és que no ocultaven finalitats espúries. El fet que darrere d'aquella iniciativa hi fóssim alguns tècnics que havíem col·laborat amb ell en el PGM afegia l'agreujant de traïdoria. Un escrit de vint-i-quatre pàgines realment impactant. Haig de dir, però, que, malgrat aquest rebot descoratjador, la modificació que proposàvem va acabar assolint l'aprovació.

També van ser de domini públic les contínues discrepàncies entre la DGU i l'Ajuntament de Barcelona, sobre les quals es podrien conjecturar algunes explicacions de tipus personal i polític. Tanmateix, almenys pel que fa a la meva experiència a les dues institucions, i deixant de banda l'enuig d'algun moment, una sintonia de fons amb el director general va permetre quasi sempre aclarir els problemes i reconduir les situacions.

DESPRÉS DE LA DGU

El gener de 2000, en Solans va deixar de ser director general d'Urbanisme quan va ser nomenat director del Programa de Planificació Territorial, amb ascens a la categoria administrativa de secretari. En Solans no havia cregut mai gaire en els plans territorials. Penso que per una raó fàcil d'entendre: per la manera com havia exercit durant vint anys la direcció de l'urbanisme de Catalunya, amb criteris i idees a totes les escales que, per la seva autoritat en l'aprovació dels plans, podia fer prevaldre. De fet, l'autor del planejament territorial de Catalunya havia estat ell i l'existència d'instruments d'ordenació del territori més enllà de l'urbanisme només podia haver-li portat complicacions. Tot i això, durant els mesos que va estar en el nou càrrec va tirar endavant el Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre. Dubto que fos perquè el fet de no dirigir l'urbanisme li fes veure més sentit al planejament territorial. Més probablement, devia pensar que calia tirar endavant una tasca que li havia estat encomanada, però comptava amb el fet que, a través de l'Institut Català del Sòl, continuaria intervenint en l'urbanisme més proper i tangible.

Però, en tot cas, l'octubre de 2000 va dimitir del seu càrrec amb una declaració pública molt crítica amb el Departament de Política Territorial i Obres Públiques (DPTOP). Va assenyalar tres motius per a la seva rotunda dimissió: 1) la falta de confiança del conseller, que li impedia assolir els objectius en matèria de planejament territorial, 2) l'incompliment de l'acord de mantenir la seva capacitat de proposta i decisió dins l'estructura orgànica de l'INCASÒL i 3) la renúncia del Govern a presentar al Tribunal Constitucional un recurs contra un decret del Govern de l'Estat que recuperava, en tota la seva cruïlla, el text inicial d'aquella llei de «liberalització» de 1978, tan antiurbanística. Cal recordar que, a l'empara del pacte PP-CiU, en Solans hi havia pogut introduir llavors unes correccions que desactivaven els articles més preocupants.

Tres raons de pes, per bé que m'inclino a pensar que la més determinant va ser descobrir que la nova estructura del departament afectaria substancialment l'abast del seu paper a l'INCASÒL.

En Solans va demanar el reingrés a la seva plaça de funcionari, la qual, amb la desaparició de la CMB, havia estat traspassada a la Generalitat. La seva dedicació

absoluta a l'urbanisme des del sector públic havia fet impossible que ell tingués altres alternatives professionals engegades. Així mateix, ni la seva honestedat, extremadament rigorosa, ni el seu tarannà propiciaven les portes giratòries. Afegim que vint anys exercint la tasca de superdirector d'urbanisme tampoc facilitaven una reintegració com a tècnic en el DPTOP.

L'opció, dins la Generalitat, va ser el Departament d'Universitats, des del qual i a través de la Universitat Pompeu Fabra (UPF) —l'Enric Argullol n'era rector—, i juntament amb l'Institut d'Estudis Territorials, fruit d'un conveni entre la Universitat Pompeu Fabra i la Generalitat, s'albirava una via de treball entre la investigació i la docència en la qual, sens dubte, podia haver aportat molt. La idea, com ell mateix va explicar en algun moment, va tenir alguns entrebancs determinants. Una nova versió de la cooperació Serratosà-Solans, tan fructífera en l'època del PGM, era probablement impossible vint-i-cinc anys després.

Malgrat tot, la seva passió incombustible per l'urbanisme el va portar a abordar, des del denominat Observatori per al Desenvolupament Local, de la mateixa UPF, la redacció d'alguns plans d'ordenació municipal: Puigcerdà, Cardona, Sant Sadurní d'Anoia... Però aquells anys van ser també els del reconeixement a la seva brillant trajectòria anterior, amb condecoracions molt importants: la Creu de Sant Jordi (2003) i la Legió d'Honor francesa (2004), i també amb l'ingrés com a membre a grans institucions culturals del país com l'Institut d'Estudis Catalans, a la Secció de Ciències i Tecnologia (2005), de la qual va ser president, i la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, de la qual va ser president a partir del 2011 fins a la seva malaurada mort.

Voldria explicar, abans d'acabar, una anècdota dels darrers temps professionals, els seus i els meus, que trobo expressiva de les dèries, ja entranyables a aquelles alçades, del personatge.

L'any 2010 la Generalitat havia aprovat el denominat Pla Territorial Metropolità de Barcelona. Era un deure pendent des de 1987, en què es va suprimir la CMB, però amb antecedents des de 1966 (PDAMB). Vàrem pensar que el fet mereixia dedicar un número de la revista *Papers*, que publica l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB), el 55/2012, al nou pla territorial. En el número, a més de presentar el Pla, es va demanar una breu valoració personal d'aquest a quinze persones de diferents perfils professionals però totes elles expertes en planejament de l'espai físic. Entre aquestes persones hi era, naturalment, en Solans. Quan va rebre la invitació, em va enviar un missatge dient que volia avisar-me que el seu paper seria crític, però que, per la consideració que em tenia, m'oferia l'opció de no escriure'l. Li vaig dir que li agraiïa l'advertiment però que les seves crítiques sempre serien interessants i ben rebudes.

El títol que va triar per al seu escrit va ser «El drama del Pla Territorial Metropolità». Allà van rebre uns quants: els plans territorials, els que havien promogut

la llei que els va crear, el Pla Director de 1966, l'esquerra en general, les vegueries, el tripartit, i també els consellers, que, com que no havien fet els deures d'urbanitzar més sòl, havien hagut de recórrer a l'invent de les Àrees Residencials Estratègiques (ARE). Hi ha també alguna crítica al Pla, en concret als plans directors que preveu, però en proporció és ben poca cosa.

Va passar que els escrits tenien limitat el text i a mitja redacció es va adonar que havia entès *paraules* en lloc de *caràcters*. Va haver de retallar substancialment el seu escrit, i crec que queda prou clar que va preferir esgotar la munició disparant contra molts objectius abans que contra el Pla.

Des de llavors, m'agrada pensar que, encara que fos un pla territorial i encara que no l'hagués fet ell, en el fons, no li desagradava.

En tot cas, més enllà dels episodis, les batalletes i les anècdotes que donen color als relats, per acabar voldria expressar, en nom del Col·legi d'Arquitectes, l'agraïment a l'estimat company Joan Antoni Solans, per la seva dedicació, llarga, constant i sense defalliment; a la preservació i millora del nostre espai urbà i territorial, i, així mateix, agrair-li les aportacions al rigor i la solidesa de la pràctica professional de l'urbanisme, que varen ser també un resultat molt estimable del seu treball.

JULI ESTEBAN I NOGUERA
Arquitecte urbanista
Col·legi d'Arquitectes de Catalunya

Una nova cultura del territori?

Les aportacions de Joan Antoni Solans a la llum de les transformacions territorials i urbanes d'inicis del segle XXI

1. INTRODUCCIÓ

Siguin les meves primeres paraules per agrair l'amable invitació dels organitzadors per participar en aquest acte. És per a mi un goig i un honor fer-ho. Ho és per, almenys, dues raons. En primer lloc, per tenir ocasió de retre el reconeixement que mereix la tasca ingent realitzada en l'àmbit de l'urbanisme per Joan Antoni Solans. En segon lloc, per poder reflexionar plegats sobre els antecedents i la realitat actual de l'ordenació del territori i les polítiques territorials a Catalunya. Retre homenatge a la feina feta i debatre sobre com podríem millorar la nostra aportació al progrés de la nostra societat no és quelcom que fem plegats de manera gaire habitual. Per això, em congratulo molt de la iniciativa de l'Institut d'Estudis Catalans d'organitzar aquest acte i agraeixo, de nou, l'oportunitat de participar-hi.

El dia 20 de gener de l'any 2001, Joan Antoni Solans, que acabava de dimitir com a secretari de Planificació Territorial, es va entrevistar amb Pasqual Maragall, llavors cap de l'oposició al Parlament de Catalunya. Els dos personatges es coneixien de feia molts anys. No només havien treballat plegats a l'Ajuntament de Barcelona, sinó que havien estat veïns i, fins i tot, en els anys que Maragall va passar a Nova York, estudiant a la New School for Social Research, va llogar el seu apartament a Joan Antoni Solans i la seva família. La trobada de gener del 2001 va tenir lloc en una masia de l'Empordà i Solans va explicar-hi els motius i les circumstàncies de la seva sortida de l'Administració de la Generalitat. En acabar la conversa ja fosquejava i vaig proposar a Solans de baixar plegats a Barcelona. Des que vàrem engegar l'automòbil fins que ens acomiadàrem no vàrem deixar de

parlar —més ben dit, Joan Antoni Solans no va deixar de parlar— de la trajectòria i l'obra de l'arquitecte Antoni Gaudí i Cornet. Una etapa, llarga i decisiva, de l'urbanisme català es cloïa.

Els organitzadors em proposen de tractar precisament del període que s'inicia a partir de llavors, és a dir, dels vint anys transcorreguts des de la sortida de Solans del Govern de la Generalitat fins a la seva mort, el mes de setembre de l'any passat. És un període en el qual, ara ens ho deia Juli Esteban, Joan Antoni Solans reprengué una certa pràctica professional i en el qual, és convenient de reconèixer-ho, les institucions catalanes en el seu conjunt, per les circumstàncies que fossin, no van trobar la manera de trobar un encaix que permetés aprofitar l'extraordinari patrimoni que suposaven els seus coneixements i la seva experiència. Més, doncs, que aturar-me en els detalls de la seva trajectòria professional en aquests darrers anys, que d'altra banda ja ha estat glossada, voldria proposar-vos de reflexionar breument on ens trobem avui en el camp de l'urbanisme respecte a allò que podríem definir com els tres grans principis de referència en l'executòria pública de Joan Antoni Solans:

- a) La confiança en les virtuts del planejament i de la regulació.
- b) La centralitat i el lideratge del sector públic.
- c) La importància de la mesura.

Per fer-ho, em referiré extensament a diversos textos escrits per Solans d'inici de segle ençà, sovint molt crítics amb les actuacions dels que varem succeir-lo en les seves responsabilitats institucionals. Es tracta de dos extensos capítols elaborats per ell amb motiu del trentè aniversari de la fundació de l'Institut Català del Sòl (2010) i de l'Institut Cartogràfic de Catalunya (2013), de l'article sobre el Pla Territorial Metropolità de Barcelona, ja esmentat (2011), i d'un text anterior sobre la necessitat del planejament territorial (de l'any 2000). Esmentaré també el seu discurs de recepció com a membre de l'Institut (2006) i una publicació pòstuma: la *Semblança biogràfica* de Manuel Ribas i Piera, que Solans escrigué poc abans de morir, i que acaba de veure la llum editada per l'Institut d'Estudis Catalans (2020).

2. LA CONFIANÇA EN LES VIRTUTS DEL PLANEJAMENT I DE LA REGULACIÓ

Per avaluar la situació en què estem, en el camp del planejament territorial i urbanístic, és ben convenient tenir en compte d'on partíem. El mateix Joan Antoni Solans va recordar moltes vegades les condicions en què es construïa ciutat abans de l'any 1980:

Era demanar la lluna que els propietaris del sòl, o els promotors d'edificis que els comprassin les terres, urbanitzessin completament un sector abans d'edificar i, a més a més, garantissin que quan plugués la pluja no s'emportés els carrers. Si, a més a més, havien de fer reserves per a equipaments i jardins en posicions centríques i d'una dimensió adequada i havien de cedir el deu per cent del seu aprofitament per transferir-lo al patrimoni municipal del sòl, ja es pot endevinar que el canvi de mentalitat que s'exigia representaria un esforç titànic. Però aquest canvi era imprescindible no només per raons de justícia social, sinó perquè era l'única forma de capgirar el procés heretat i evitar que s'acumulessin més dèficits. (Solans, 2010, p. 21)

Solans fou un dels protagonistes principals d'aquest «esforç titànic». En l'àmbit de l'urbanisme aquest es feu especialment palès amb l'extensió del planejament. Amador Ferrer va explicar que l'any 1979, 685 dels 945 municipis catalans no disposaven d'un instrument de planejament general. L'any 1999, quan es complien vint anys dels ajuntaments democràtics i Joan Antoni Solans estava a punt de ser rellevat de la Direcció General d'Urbanisme, el nombre s'havia reduït a 193 (Ferrer i Sabaté, 1999).

Podem congratular-nos que avui la tasca de dotar tots els municipis de Catalunya del planejament corresponent està ja culminada. L'any 2009 ja quedaven només 143 municipis sense pla, que suposaven encara no l'1 % de la població catalana, però cobrien el 18 % del territori. L'aprovació, aquell any, de les normes de planejament urbanístic per a aquests municipis, liderada per Pere Solà i Agustí Serra, va acabar definitivament amb aquesta situació.

Els efectes d'aquest esforç de planejament sobre la qualitat i la transparència dels processos d'urbanització, tant pel que fa a la construcció de nova ciutat com per a la renovació dels teixits construïts, han estat prou evidents. Una altra qüestió és si varen resultar prou efectius per frenar els processos de dispersió de la urbanització iniciats en els anys seixanta, que tingueren una de les seves expressions més colpidores en les parcel·lacions il·legals d'aquell període. Així ho explicà en Solans mateix:

La cirereta per acabar de malmetre-ho tot fou la proliferació de més de dues mil urbanitzacions clandestines, on la gent somniava fugir del desori urbà i les dures condicions d'habitabilitat que havia de suportar en el suburbi. (Solans, 2013, p. 23)

Arran d'aquesta qüestió se suscità un curiosa polèmica sobre les xifres d'allò que s'anomenà el *consum de sòl*, a partir de la publicació per Albert Serratosa a la revista *Papers* d'unes dades que atribuïen un extraordinari augment de l'artificia-

lització del sòl precisament al període 1972-1992. Solans sempre va qüestionar el valor d'aquestes dades i en tot cas va atribuir l'avenç de l'escampadissa a «l'herència del planejament urbanístic heretat i vigent»:

La transició, pel fet de no haver estat un procés de ruptura política, no suposà la caiguda automàtica de l'anterior ordenament jurídic, la qual cosa obligà a fer-ho per la via de la revisió puntual dels vells drets en el marc d'un debat cas per cas, municipi per municipi, i amb el sistema econòmic en marxa, sense poder-lo aturar, fet que encara ho faria més difícil. (Solans, 2013, p. 23)

Fos com fos, d'aquí en seguí un intens debat en què han pres part destacada Josep M. Carreras, Antonio Font, Salvador Rueda i molts d'altres, en el qual no correspon d'entrar aquí. Pot ser una forma efectiva d'aproximar-se al tema a través de l'evolució del règim jurídic del sòl en el planejament vigent. Aquí les dades de conjunt mostren una certa voluntat de contenció. En el període 1989-1996 el sòl urbà s'incrementà un 16 % a la província de Barcelona i un 24 % a la de Girona, mentre l'urbanitzable va créixer un 20 % a la primera i va disminuir un 17 % a la segona (Ferrer i Sabaté, 1999, p. 132).

Les conseqüències d'aquestes dinàmiques no estan pas encara resoltes, ni pel que fa a bona part dels àmbits nascuts de processos informals, com mostra la renúncia de tirar endavant les propostes de la Llei de regularització i millora de les urbanitzacions de 2009, ni pel que fa als drets assignats pel planejament, com evidencien els debats recents sobre els processos d'urbanització a la Costa Brava. En tot cas, la vigència del planejament territorial que considera com a espais oberts gairebé el 75 % de la superfície de l'àmbit metropolità, per posar un exemple, suposa, en principi, una limitació decisiva per a nous episodis de dispersió eixelebrada.

Com sabem, la confiança de Joan Antoni Solans en les virtuts del planejament urbanístic no s'estenia pas al planejament territorial, ni, de fet, als instruments urbanístics supralocals. És ben cert que el PGM de 1976 suposa un esforç extraordinari i sense parangó, fins avui, de dotar una àrea urbana d'un planejament conjunt. Cal tenir en compte, però, que fou i es tracta d'un pla que tracta l'àmbit tot sencer amb un nivell de detall propi d'un pla municipal (i, en alguns aspectes, d'un planejament derivat). Una vegada es feu càrrec de la Direcció General, Solans no seguí pas, però, la línia de plans intermunicipals empresa per Lluís Cantallops en el període de la Generalitat provisional.

En els seus escrits, reivindicà de manera reiterada els *structural plans* anglosaxons i els *schémas directeurs* francesos, i en la seva carta de renúncia de l'any 2000 feu constar que la manca de confiança del conseller no només li fa qüestionar la seva capacitat de tramitar el Pla Territorial de les Terres de l'Ebre, sinó també els

«plans directores de coordinació que estaven preparats per impulsar l'Anoia, el Bages i Osona». Sigui com sigui, els resultats del planejament supramunicipal en el període en què Solans va tenir responsabilitats foren molt limitats.

Si la seva defensa dels plans urbanístics supramunicipals fou més aviat teòrica, la seva oposició al planejament territorial resultà frontal. Aquesta es remunta ja al mateix moment de l'aprovació de la Llei de política territorial de 1983, davant del que ell considerava la inadequació del planejament territorial a les noves dinàmiques urbanes:

[A inicis dels vuitanta] els problemes territorials que es plantejaven eren ben diferents dels ocasionats per la primera industrialització. El problema central havia deixat de ser com distribuir millor l'activitat sobre el territori per impedir o minorar la migració de la gent de les zones rurals cap a les grans ciutats. Als vuitanta, heretada ja la seva desertització, el problema punyent i clau era resoldre l'atur estructural en els grans sistemes urbans. (Solans, 2011, p. 72)

Així, considerava estèril el planejament territorial i la reestructuració del Govern local català en vegueries que hi podria anar aparellada:

L'obsessió per institucionalitzar un planejament regional havia estat arreu domesticar el gran col·lapse territorial que havia provocat l'èxode del camp a la ciutat, amb els problemes ocasionats al camp i sobretot a la caòtica i suburbial ciutat apareguda. Al final dels setanta, la crisi generava l'èxode invers, de la ciutat en flames cap els llocs de provinença, i urgia qualificar com fos el suburbi ciutat. (Solans, 2011, p. 72)

Per això resulta ben comprensible que el seu entusiasme en ser nomenat secretari per a la planificació territorial, l'any 2000, fos més aviat descriptible, tot i que en aquella data l'eixamplament de les àrees urbanes, l'increment de la mobilitat i l'afermament de la interdependència territorial havien fet evident que l'aposta per uns àmbits de planejament territorial amplis, sis o set per a tot Catalunya, era plausible i convenient. Coincideixo amb Juli Esteban en la seva afirmació que, per al nostre homenatjat d'avui, el planejament territorial no era pas necessari perquè ja el considerava implícit en la seva labor i no veia pas ni la necessitat ni la conveniència d'explicitar les seves estratègies. De fet, el mateix Solans —més enllà de les consideracions que avui es farien sobre la conveniència del consens i la participació democràtica— ho expressà en aquests termes en explicar la seva execució al davant de l'INCASÒL:

Finalment, com que no s'ha escrit mai la manera en què les diferents actuacions s'enquadraven dins una política territorial concreta, hem d'afirmar que les 440 actuacions portades a terme durant aquells primers vint anys responien a una política clarament definida. Malgrat que per a qui les ressegueixi una a una, sense cap exposició del que hi havia al darrere, li serà difícil de descobrir els objectius que es perseguien des del punt de vista d'una política territorial, cal aclarir que aquesta era fonamental. L'elecció no va ser mai resultat de l'atzar o de l'oportunisme. (Solans, 2010, p. 26)

Avui, el debat sobre el planejament supramunicipal està plantejat en termes radicalment diversos. Les dinàmiques territorials i ambientals fan evident la necessitat de comptar amb instruments supramunicipals de planejament urbanístic. D'aquests, se n'aproven prop de quaranta en el període 2004-2010 i, en la dècada següent, se n'han seguit aprovant, tot i que restringits, en bona part dels casos, a l'endegament d'àrees específiques d'interès econòmic. D'altra banda, comptem, des de l'any 2010, amb planejament territorial aprovat i vigent per a la totalitat de Catalunya, amb un notable potencial, tot i que les administracions —locals, autonòmiques i estatals— no semblin a vegades gaire inclinades a aprofitar-lo, com han mostrat els recents desenvolupaments de les comunicacions en el Camp de Tarragona, per posar només un dels múltiples exemples possibles.

3. LA CENTRALITAT I EL LIDERATGE DEL SECTOR PÚBLIC

El segon eix que, al meu entendre, vertebrà l'executòria de Joan Antoni Solans fou la seva convicció que el sector públic havia de tenir un paper central en els processos de construcció de la ciutat i d'endegament del territori. Aquest paper havia d'incloure tant la regulació dels usos del sòl com el lideratge en un seguit d'accions transformadores en l'àmbit de la producció del sòl, l'habitatge, les infraestructures i els equipaments. La seva actuació i alguns dels seus textos, considerats avui, després de tants embats de doctrines neoliberals, criden poderosament l'atenció:

[A inicis dels vuitanta] les urgències venien exigides [...] pel fet d'haver d'exemplificar que el tan anhelat canvi polític donava pas a una ciutat visiblement diferent construïda sobre uns valors contraris als del període anterior. Una ciutat que responia finalment a l'interès general de la ciutadania i no al dels promotors privats o als dels propietaris de la terra. (Solans, 2010, p. 18)

Es tracta que l'Administració sigui qui marqui els temps de la construcció de la ciutat i els llocs on s'ha de fer de manera prioritària, i no que es quedi expectant. (Solans, 2010, p. 25)

Anys després de deixar el seu càrrec, Solans explicava la seva tasca al capdavant de l'INCASÒL i, de fet, el conjunt de la seva trajectòria en l'Administració de la Generalitat com un intent d'acomplir aquests principis. El seu primer objectiu, venia a dir, havia estat contribuir a la recuperació econòmica, necessària per fer front a la crisi política, industrial i immobiliària en la qual es trobava el país quan va assumir el càrrec. Però això no havia estat un objectiu per si mateix sinó que tenia una voluntat redistributiva:

D'aquesta manera aconseguirem traslladar plusvàlues de les zones dinàmiques del país als territoris amb menys oportunitats industrials, aquells que presentaven problemes pel tancament de les seves antigues bases econòmiques o aquells on el turisme [feia necessàries intervencions realitzades] amb una especial cura per no afectar negativament el territori. (Solans, 2010, p. 20)

El segon objectiu havia estat impulsar un canvi de paradigma en la construcció de la ciutat, a partir del respecte de la normativa urbanística, cosa que no s'hauria pogut fer sense el lideratge públic:

El que imposà com a canònic el nou model de creixement en eixample amb cessions, aprofitament mitjà i urbanització prèvia fou realment l'INCASÒL, sobretot pel gran nombre d'actuacions que portà a terme. (Solans, 2010, p. 22)

El tercer objectiu havia estat l'intent de normalitzar el mercat del sòl i impulsar les polítiques d'habitatge assequible. Les seves reflexions continuen sent d'una notable actualitat:

El tema de l'habitatge no s'acaba subministrant un aixopluc, sinó que exigeix complementar-lo amb un conjunt de dotacions i equipaments que només pot satisfer el seu enquadrament en una ciutat ben construïda i sobretot no segregativa, cosa que només s'assegura si es fa de forma que els habitatges de diferent cost es construeixin dins el mateix sector. I això només es pot assegurar quan es té el control públic de la promoció o d'una part d'aquesta, o bé per llei s'obliga a garantir uns percentatges mínims per a habitatges de baix cost. (Solans, 2010, p. 24)

Finalment, l'impuls del sector públic havia de notar-se fins i tot a l'hora d'esmenar els errors que la mateixa Administració havia fet en el passat; per exemple, adquirint sectors als quals el planejament anterior havia concedit aprofitaments excessius i inadequats:

En altres casos el que calia era reconduir les situacions directament a través de l'actuació de l'Institut Català del Sòl adquirint sectors amb aprofitaments inadequats per reduir-los a través de l'actuació proposada. (Solans, 2010, p. 25)

Al seu entendre, el lideratge públic en la construcció de la ciutat tenia com a requisit imprescindible «l'estreta relació que s'establí des de l'inici entre l'Institut Català del Sòl i la Direcció General d'Urbanisme». Es comprèn, doncs, que, quan perduda la seva posició a la Direcció General d'Urbanisme, va veure impossible mantenir el seu paper a l'Institut, considerés que la seva tasca a l'Administració de la Generalitat havia de donar-se necessàriament per closa.

Aquesta posició de principi explica la seva incomoditat extrema davant els intents de liberalització i desregulació del sòl assajats pel PP a través de la Llei de 1998. Va aconseguir moderar-los a través de la introducció en el text de la llei del que en el seu moment es va conèixer com la «postilla Solans». Però amb el decret llei del ministre Rato de la vigília de Sant Joan de l'any 2000 es va fer evident que no hi havia voluntat ni força des del Govern de Catalunya d'aturar l'onada desreguladora. Solans va intentar per diferents camins que, des de Catalunya, es presentés un recurs d'inconstitucionalitat contra el decret llei i, de fet, al Parlament de Catalunya gairebé va arribar a prosperar una proposta en aquest sentit, impulsada per l'oposició. Al final, com és sabut, el Govern va renunciar a presentar cap iniciativa davant del Tribunal Constitucional i aquesta fou una de les tres raons adduïdes per Solans a l'hora de deixar el càrrec.

En els darrers vint anys, els instruments de regulació en el camp de l'urbanisme i les polítiques territorials han conegut una profunda renovació. L'any 2002 es disposà per primera vegada d'una llei d'urbanisme completa específicament catalana, que ha estat modificada posteriorment en múltiples ocasions, segurament en masses: amb la Llei 10/2004, el Decret llei de 2007, el Text refós de 2010 i la Llei 3/2012. En aquest recorregut s'incloueren diversos canvis que potser satisfieren Solans, com les reserves obligatòries per a habitatge protegit, que, tot sigui dit, no han satisfet les esperances que s'hi havien dipositat. D'altres, en canvi, de ben segur el desplaçaren, com la possibilitat que els municipis amb planejament adaptat a la nova legislació puguin aprovar el seu planejament derivat.

Al costat de la renovació del planejament urbanístic l'Administració catalana s'ha dotat d'instruments específics per actuar en el camp de la política de barris (Llei 2/2004, de 4 de juny, de millora de barris, àrees urbanes i viles que requereixen una atenció especial), el paisatge (Llei 8/2005, de protecció, gestió i ordenació del paisatge) i l'habitatge (Llei 18/2007, del dret a l'habitatge). Sabem que Solans fou notablement escèptic o obertament crític davant d'algunes d'aquestes iniciatives (Solans, 2009 i 2020). Fos com fos, aquesta florida de nous instruments s'aturà l'any 2010 i de llavors ençà les polítiques d'austeritat i els canvis polítics han estron-

cat en bona mesura la seva aplicació. Aquestes mateixes circumstàncies han reduït també notablement la capacitat d'incidència d'institucions com l'INCASÒL.

4. LA IMPORTÀNCIA DE LA MESURA

El tercer principi en el qual, segons les pròpies afirmacions, Joan Antoni Solans volgué basar la seva pràctica urbanística fou la reivindicació de la racionalitat i la capacitat tècnica. En els darrers anys, ja fos davant dels estudiants de la Universitat Pompeu Fabra (Solans, 2003), ja fos davant dels acadèmics de l'Institut d'Estudis Catalans (Solans, 2009), Solans insistí una i altra vegada sobre aquesta qüestió, precisament quan, segons afirmava, «vivim en un període de grans trasbalsos» (Solans, 2003, p. 9). I la base per a l'actuació racional havia de ser el coneixement de la realitat.

D'aquí es deriva la seva obsessió per la mesura. Ell mateix explicà la frustració en el període de revisió del Pla Comarcal pel contrast entre la manca paorosa d'instruments de coneixement i mesura de les realitats territorials i les esperances que suscitava «un canvi tecnològic transcendent: la incipient aparició de la cartografia digital vectorial»:

L'eina que ens permetria somiar que podríem tenir la cartografia i els plànols temàtics sempre al dia, i que per filtratge podríem superar el problema de les escales, anar de la visió territorial a la visió local en un simple *zoom*. (Solans, 2013, p. 25)

L'any 1975 ja van anar a Londres amb Jaume Miranda per tal de comprar els dos primers equips Calmagraphics que entraren a Espanya, un dels quals va anar a la Corporació Metropolitana i l'altre al Centre de Càlcul de la Universitat Politècnica de Catalunya (UPC). Entre 1977 i 1979, com a delegat d'Urbanisme de l'Ajuntament de Barcelona impulsà una transformació semblant.

Esdevingut director general d'Urbanisme, el mateix any 1980 plantejà a Albert Vilalta, flamant secretari general del Departament de Política Territorial i Obres Públiques,

La necessitat de crear un institut de cartografia per tal que els d'Obres Públiques tinguin plànols sobre els quals fer les previsions de carreteres i transport i perquè a Urbanisme li serveixi per a l'anàlisi dels plans. (Solans, 2013, p. 26)

Al front d'aquesta institució s'hi hauria de posar Jaume Miranda, enginyer industrial, per tal que «amb una lògica completament allunyada de la tradicional,

dels enginyers topògrafs, de mira i teodolit, [...] es posés al capdavant de la nova institució que a partir de zero, sense les inèrcies de les institucions existents, creés un institut cartogràfic punter, amb voluntat, a més, d'incorporar en la seva cartoteca els diferents fons cartogràfics que es trobaven pel país i per cartoteques privades» (Solans, 2013, p. 26).

L'Institut Cartogràfic de Catalunya fou creat per llei l'any 1982 i Joan Antoni Solans en fou el vicepresident des de la seva constitució fins a l'any 1999. El desenvolupament de l'Institut ha estat explicat diverses vegades i no correspon que ens hi detinguem ara. Recordem només que molt aviat varen comprar al Canadà una màquina Gestalt Photomapper amb la qual varen començar a desenvolupar l'ortofotografia digital a escala 1:5.000, de la qual en sortiria la primera joia de la casa, l'ortofotomapa de Catalunya a escala 1:5.000. Amb això:

Podíem arribar a qualsevol racó de Catalunya, podíem avaluar la lògica de qualsevol autorització que els ajuntaments presentessin davant les comissions d'urbanisme en el sòl no urbanitzable. Per primer cop no anàvem a les palpenes. (Solans, 2013, p. 27)

Solans fou, però, més aviat reticent a la utilització d'aquests mitjans digitals a l'hora de divulgar informació de caràcter urbanístic. Potser perquè venir d'una experiència en la qual l'urbanisme havia estat en bona mesura una pràctica defensiva, coneixia el valor de la informació i era molt gelós del seu control. Alguns dels presents potser recordaran el seu enuig quan l'any 1992, des de l'Institut d'Estudis Metropolitans, a instàncies de Juli Esteban, vàrem encarregar a Jordi Julià i Robert Vergés un mapa integrat del planejament urbanístic del conjunt de la província de Barcelona. El document, a escala 1:100.000, era poc més que un pòster i, òbviament, no tenia valor normatiu, però va permetre per primera vegada veure en una única representació allò que Joan Antoni Solans tenia molt probablement al cap: la imatge sintètica del planejament vigent.

De llavors ençà, s'han escolat gairebé trenta anys, i no hi ha dubte que, en aquest camp, la societat i les institucions han evolucionat a una velocitat inusitada. L'Institut Cartogràfic fou reformat i enfortit a través de la Llei 16/2005, que al mateix temps establia les bases per a l'impuls institucional de la informació geogràfica: el Registre Cartogràfic de Catalunya, la Comissió de Coordinació Cartogràfica de Catalunya, la Infraestructura de Dades Espacials de Catalunya (IDEC) i el Pla Cartogràfic de Catalunya, que fou aprovat per primera vegada l'any 2010. En paral·lel s'han posat els mitjans per tal de fer accessible a tothom, ciutadans i institucions, el planejament urbanístic vigent, com a requisit d'eficàcia, transparència i democràcia. Així, l'accés a la normativa i al planejament urbanístic, que fa unes dècades representava un calvari de visites i tràmits, està ara a disposició de tothom en línia, a

través del Registre del Planejament Urbanístic de Catalunya i el Mapa Urbanístic de Catalunya.

5. CLOENDA

En la història de cada país hi ha personatges excepcionals que deixen fites decisives. En el camp de l'urbanisme a Catalunya, Joan Antoni Solans n'és, sense cap dubte, un de molt destacat.

La confiança en les virtuts del planejament, la defensa del paper del sector públic i la voluntat de racionalitat no són valors que es cotitzin gaire ni en l'Europa ni en la Catalunya d'avui. Per això és convenient homenatjar i mirar què podem aprendre dels qui, com Joan Antoni Solans, van voler prendre'ls com a guia.

ORIOLO NELLO I COLOM

Membre de la Secció de Filosofia i Ciències Socials de l'IEC

REFERÈNCIES

- FERRER, Amador; SABATÉ, Joaquim (1999). «L'urbanisme municipal». A: NELLO, Oriol (dir.). *Vint anys d'ajuntaments democràtics 1979-1999. Elements per a un balanç i una reflexió de futur*. Barcelona: Federació de Municipis de Catalunya, p. 117-159.
- SOLANS, Joan Antoni (2000). «La necessitat del planejament territorial». *Espais*, 46, p. 74-80.
- (2003). *Consideracions sobre la urbanística en temps de globalització*. Lliçó inaugural del curs acadèmic 2003-2004. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, p. 9.
- (2009). *Planejament urbanístic i canvi social*. Discurs de recepció de Joan Antoni Solans i Huguet com a membre numerari de la Secció de Ciència i Tecnologia. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. 23 p.
- (2010). «Els objectius d'INCASÒL en el moment de la seva creació». A: INCASÒL, 30 anys: *l'enfortiment del territori i el país*. Barcelona: Institut Català del Sòl, p. 18-26.
- (2011). «El drama del Pla Territorial Metropolità». *Papers: Regió Metropolitana de Barcelona*, núm. 55, p. 72-74.
- (2013). «Els objectius en el moment de la seva creació: emergir i créixer». A: MIRANDA, Jaume (dir.). *30 anys. Institut Cartogràfic de Catalunya: L'obsessió de la mesura, 1982-2012*. Barcelona: Institut Cartogràfic de Catalunya, p. 23-27.
- (2020). *Manuel Ribas i Piera: Semblança biogràfica*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. 37 p.

Intervenció de l'Honorable Conseller Damià Calvet i Valera

Benvolguda Anna, Job, Eva i família, autoritats, president Pujol, amics i amigues del Joan Antoni, bon vespre i gràcies per compartir aquest acte d'homenatge i reconeixement a Joan Antoni Solans, aquesta sessió en la seva memòria. Voldria agrair ben sincerament aquesta iniciativa als organitzadors de l'acte, l'Institut d'Estudis Catalans, i molt especialment a Jaume Miranda, i també agrair a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi que ens hagin volgut acollir avui a la seva seu.

La d'avui, ja ho han vist, és una trobada polifònica, que demostra la sòlida trajectòria d'un dels personatges que més ha marcat l'ordenació del territori i l'urbanisme al nostre país. S'han explicat els precedents, s'ha explicat la pròpia obra de Solans i s'ha apuntat quin és el llegat d'aquesta obra, que tants hem recollit: el mateix Institut d'Estudis Catalans, o l'actual Departament de Territori i Sostenibilitat. Totes les intervencions dels que m'han precedit en la paraula demostren l'estima i el profund respecte que hom va tenir, té i sempre tindrà cap a ell i el seu treball, però també demostren que, col·lectivament, com a país, sempre estarem en deute amb Joan Antoni Solans.

També ha quedat palès que s'han fet aquestes aproximacions, sí, però que se n'haguessin pogut fer d'altres, expressades de maneres diferents però sempre complementàries i enriquidores. Si m'ho permeten, com a conseller de Territori i Sostenibilitat, jo voldria associar el nom de Joan Antoni Solans a quatre idees principals, i no m'estendré massa en l'explicació, perquè ja se n'han dit moltes, de coses.

La primera idea és que el nom de Joan Antoni Solans està íntimament lligat a la restitució de la mateixa Generalitat. L'any 1980 és un moment fundacional. El país ja era, però amb la força de la democràcia i des d'una institució d'autogovern, el que es pretenia era que agafés forma i força. Per servir les persones, les famílies, l'economia. Per prosperar, individualment i col·lectiva.

Amb el president Pujol al capdavant del Govern, es crea el Departament de Política Territorial i Obres Públiques (DPTOP) i el conseller Cullell se sap envoltar d'un equip de persones excel·lent, d'un *dream team* capaç de planificar, executar i gestionar amb valor afegit les polítiques públiques que són competència d'aquest Departament. Solans, Ràfols, Amat, Tosas, Paradell, una mica més endavant el mateix Jaume Miranda. Totes elles, persones amb una reconeguda trajectòria —el mateix Solans a la Corporació Metropolitana i a l'Ajuntament de Barcelona on, com ja s'ha comentat, havia coincidit amb altres noms de referència com Serratosa, Solà-Morales, Subias, Miquel Roca o Vilalta— però que, malgrat això, posen tota la seva força creativa, la seva capacitat organitzativa, la seva dedicació i la seva il·lusió al servei del país. Il·lusió, sí, una paraula que als anys vuitanta va servir per projectar Catalunya més enllà de competències i recursos.

La segona gran idea és que Joan Antoni Solans va ser el punt de referència de la irrupció de l'urbanisme democràtic. La llarga nit del franquisme ens havia deixat unes ciutats urbanísticament grises, amb barris deslligats i greus mancances de serveis que remarcaven diferències econòmiques que s'enquistaven i amenaçaven la convivència social. Necessitàvem deslliurar-nos d'aquell urbanisme arbitrari i extractiu. Solans i els seus equips, connectant-se amb tot el coneixement que el país era capaç de produir, van introduir —però sobretot van vetllar per l'estricta compliment de mesures que van aportar reequilibri i, en definitiva, oportunitats: el concepte de solar, els drets i els deures del propietari del sòl i de l'urbanitzador, els estàndards en la vialitat, les zones verdes i els equipaments, uns creixements ben planificats tant en els àmbits residencials com en els d'activitat econòmica, el territori vist com un sistema que, més enllà del reequilibri, cohesionava socialment. I el país —el seu territori, la seva gent— va millorar.

La tercera idea està lligada amb el seu mestratge. Solans va formar generacions de servidors públics, no tan sols de la mateixa Generalitat, sinó també dels ajuntaments. Uns ajuntaments que no tenien la dimensió i la capacitat administrativa que tenen ara per si mateixos o mancomunadament, i necessitaven la recomanació i el guiatge —a vegades amb mà de ferro— d'una Direcció General d'Urbanisme sempre avançada al seu temps. I durant molts anys així ho van acceptar, fins a incorporar i convertir aquell guiatge en la millor pràctica possible. També m'atreveixo a dir que va formar el mateix sector, el món privat de l'urbanisme i l'edificació, tant tècnics com empresaris. Amb molta capacitat pedagògica, Solans va fer descobrir a molts l'interès social de l'urbanisme, els va fer entendre que amb un territori i unes ciutats i pobles endreçats tothom hi sortia guanyant, encara que d'entrada fos una mica més car urbanitzar o construir.

I la quarta i darrera gran idea que volia compartir amb vostès va més enllà d'una gestió diària i continuada, útil, eficaç i endreçada que fins ara, més o menys, he descrit. És la idea d'una agenda modernitzadora que tot departament —o un

país— necessita per marcar-se un horitzó, un objectiu a mitjà i llarg termini. Anem... cap allà! I ell ens assenyalava la direcció. Solans va saber dotar Catalunya d'una agenda modernitzadora en el món de l'ordenació del territori i l'urbanisme. Va crear l'INCASÒL el mateix any 1980, un instrument que no és gens obvi, al qual molts governs democràtics avançats encara avui no hi han arribat, i que he tingut el grandíssim honor de dirigir. Va crear l'Institut Cartogràfic, com a veritable estructura d'estat que ens proporciona un coneixement físic íntim i precís del territori. Va actualitzar la forma de treballar de la Direcció General amb la introducció progressiva i tossuda de la informàtica. Va generar una dinàmica de treball transparent i efectiva, per mitjà de les comissions d'urbanisme. Va introduir, ni que fos a vegades per intuïció, el vector ambiental, el paisatgístic o el de la mobilitat en el planejament. Les lleis venien després.

Acabo. Vaig tenir l'honor de conèixer-lo i treballar amb ell, en la meva primera etapa al DPTOP com a cap de gabinet del conseller Macias. A veure, dir que vaig treballar amb ell segurament és massa pretensions per part meva: jo era molt jove i el que procurava era fer bé la meva feina i escoltar i aprendre'n molt quan acompanyava el conseller durant els despatxos setmanals amb ell. El veia arribar, sempre amb un munt de papers i plànols enrotllats sota el braç, amb aquella manera de caminar tan característica que tenia —caminava de puntetes—, sempre somrient, sempre amable i empàtic, desprenent una vitalitat i una energia que després desplegava en les seves explicacions, exhaustives, farcides de detalls, que demostraven alhora coneixement, autoritat i passió. Escoltant-lo, sabies que el país estava en bones mans.

Fa uns anys vaig escoltar de Jaume Miranda, en la seva investidura com a doctor *honoris causa* de la Universitat de Lleida, que si hi veiem de tan lluny és perquè estem asseguts sobre les espatlles de gegants. Avui, al Departament de Territori i Sostenibilitat, a la Generalitat, podem mirar lluny perquè Joan Antoni Solans va ser un gegant. I sempre estarem en deute amb ell.

DAMIÀ CALVET I VALERA
Conseller de Territori i Sostenibilitat de la Generalitat de Catalunya

**LLISTA DE MEMBRES DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS AMB UNA
BIOGRAFIA PUBLICADA A LA COLLECCIÓ «SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES»**

ALCOVER I SUREDA, Antoni M.	(1862-1932)
ALÒS-MONER I DE DOU, Ramon d'	(1885-1939)
ALSINA I BOFILL, Josep	(1904-1993)
ANGLADA I D'ABADAL, M. Àngels	(1930-1999)
ARAMON I SERRA, Ramon	(1907-2000)
BADIA I MARGARIT, Antoni M.	(1920-2014)
BASTARDAS I PARERA, Joan	(1919-2009)
BATALLER I CALATAYUD, Josep Ramon	(1890-1962)
BOFILL I PICHOT, Josep M.	(1860-1938)
BOLÒS I CAPDEVILA, Oriol de	(1924-2007)
BROCÀ I DE MONTAGUT, Guillem M. de	(1850-1918)
CARBONELL I DE BALLESTER, Jordi	(1924-2016)
CARIA, Rafael	(1941-2008)
CARNER I PUIG-ORIOI, Josep	(1884-1970)
CARRERAS I ARTAU, Joaquim	(1894-1968)
CASACUBERTA I ROGER, Josep M. de	(1897-1985)
CASAS I SICART, Creu	(1913-2007)
CASASSAS I SIMÓ, Enric	(1920-2000)
CASASSAS I SIMÓ, Lluís	(1922-1992)
CASASSAS I SIMÓ, Oriol	(1923-2012)
CASTELLS I GUARDIOLA, Josep	(1925-2018)
CERVERA I ASTOR, Leandre	(1891-1964)
CLASCAR I SANOU, Frederic	(1873-1919)
COLOMER I POUS, Eusebi	(1923-1997)
COROMINES I MONTANYA, Pere	(1870-1939)
DOMINGO I SANJUÁN, Pere	(1896-1979)
DURAN I SANPERE, Agustí	(1887-1975)
EGOZCUE I CUIXART, Josep	(1940-2006)
ESTEVE I SUBIRANA, Antoni	(1902-1979)
FABRA I POCH, Pompeu	(1868-1948)
FARAUDO DE SAINT-GERMAIN, Lluís	(1867-1957)
FARGAS I ROCA, Miquel A.	(1858-1916)
FOLCH I TORRES, Joaquim	(1886-1963)
FONT I QUER, Pius	(1888-1964)
FONTBOTÉ I MUSSOLAS, Josep Maria	(1921-1989)
FONTSERÈ I RIBA, Eduard	(1870-1970)
FUSTER I ORTELLS, Joan	(1922-1992)
GALÍ I COLL, Alexandre	(1886-1969)
GUIMERÀ I JORGE, Àngel	(1845-1924)
JARDÍ I BORRÀS, Ramon	(1881-1972)

LLUCH I MARTÍN, Enric	(1928-2012)
MARAGALL I GORINA, Joan	(1860-1911)
MARGALEF I LÓPEZ, Ramon	(1919-2004)
MARTORELL I TRABAL, Francesc	(1887-1935)
MIRALLES I SOLÀ, Carles	(1944-2015)
MIRET I SANS, Joaquim	(1858-1919)
MOLL I CASASNOVAS, Francesc de Borja	(1903-1991)
MOLL I MARQUÈS, Aina	(1930-2019)
NICOLAU D'OLWER, Lluís	(1888-1961)
OLIVER I TOLRÀ, Miquel dels Sants	(1864-1920)
PARÉS I FARRÀS, Ramon	(1927-2018)
PI I SUNYER, August	(1879-1965)
PIJOAN I SOTERAS, Josep	(1881-1963)
PRAT DE LA RIBA I SARRÀ, Enric	(1870-1917)
PRATS I DOMINGO, Modest	(1936-2014)
PREVOSTI I PELEGRÍN, Antoni	(1919-2011)
PUIG I CADAFALCH, Josep	(1867-1956)
RIBAS I PIERA, Manuel	(1925-2013)
ROCA-PONS, Josep	(1914-2000)
ROSELLÓ I MOLINARI, Xavier	(1948-2016)
RUBIÓ I BALAGUER, Jordi	(1887-1982)
RUBIÓ I LLUCH, Antoni	(1856-1937)
RUYRA I OMS, Joaquim	(1858-1939)
SAGARRA I DE SISCAR, Ferran de	(1853-1939)
SARDÀ I DEXEUS, Joan	(1910-1995)
SARSANEDAS I VIVES, Jordi	(1924-2006)
SEGALÀ I ESTALELLA, Lluís	(1873-1938)
SERRA I HÚNTER, Jaume	(1878-1943)
SERRA I PUIG, Eva	(1942-2018)
SERRA I RÀFOLS, Josep de C.	(1900-1971)
SOLANS I HUGUET, Joan Antoni	(1941-2019)
SOLÉ I SABARÍS, Lluís	(1908-1985)
TEIXIDOR I BATLLE, Josep	(1920-1989)
TERRADAS I ILLA, Esteve	(1883-1950)
TRIADÚ I FONT, Joan	(1921-2010)
TRIAS I FARGAS, Ramon	(1922-1989)
TRUETA I RASPALL, Josep	(1897-1977)
TURRÓ I DARDER, Ramon	(1854-1926)
VALLS I TABERNER, Ferran	(1888-1942)
VALLVERDÚ CANES, Francesc	(1935-2014)
VERDAGUER I JUANOLA, Pere	(1929-2017)
VERNET I GINÉS, Joan	(1923-2011)
VILA I DINARÈS, Pau	(1881-1980)
VILLANGÓMEZ I LLOBET, Marià	(1913-2002)

SEMBLANCES BIOGRÀFIQUES

Títols publicats

- [1] Manuel RIBAS I PIERA, *Josep Puig i Cadafalch, cofundador i membre il·lustre de l'IEC* (1996)
- [2] Josep M. CAMARASA, *Ramon Turró, un modernista al laboratori* (1997)
- [3] Josep CARRERAS, *August Pi i Sunyer. Semblança biogràfica* (1998)
- [4] Manuel SUBIRÀ, *Pere Domingo. Semblança biogràfica* (1998)
- [5] Albert BALCELLS, *Enric Prat de la Riba i l'Institut d'Estudis Catalans* (1998)
- [6] Oriol CASASSAS, *Miquel A. Fargas i Roca i els nous horitzons* (1999)
- [7] Xavier BARRAL, *Josep Pijoan. Del salvament del patrimoni artístic català a la història general de l'art* (1999)
- [8] M. Àngels Anglada i d'Abadal. *Sessió en memòria* (1999)
- [9] Eulàlia DURAN, *Agustí Duran i Sanpere. Semblança biogràfica* (2000)
- [10] Francesc FONTBONA, *Joaquim Folch i Torres. Semblança biogràfica* (2000)
- [11] Jordi SALES, *Jaume Serra i Hünter. Semblança biogràfica* (2000)
- [12] Carles MIRALLES i Anscari M. MUNDÓ, *Lluís Nicolau d'Olwer. Semblança biogràfica* (2000)
- [13] Josep M. FONT, *Guillem M. de Brocà. Semblança biogràfica* (2000)
- [14] Oriol de BOLÒS, *Pius Font i Quer. Semblança biogràfica* (2000)
- [15] Antoni ROCA, *Esteve Terradas i Illa. Semblança biogràfica* (2000)
- [16] Joan VENY, *Antoni M. Alcover i Sureda. Semblança biogràfica* (2000)
- [17] Pere LLUÍS FONT, *Joaquim Carreras i Artau. Semblança biogràfica* (2000)
- [18] *Enric Casassas i Simó. Sessió en memòria* (2000)
- [19] David SERRAT, *Lluís Solé i Sabarís. Semblança biogràfica* (2000)
- [20] *Ramon Aramon i Serra. Sessió en memòria* (2001)
- [21] Antoni SERRA I RAMONEDA, *Joan Sardà i Dexeus. Semblança biogràfica* (2001)
- [22] Aina MOLL, *Francesc de Borja Moll. Semblança biogràfica* (2001)
- [23] *Josep Roca-Pons. Sessió en memòria* (2001)
- [24] Josep Enric LLEBOT, *Eduard Fontserè i Riba. Semblança biogràfica* (2002)
- [25] Carles MIRALLES, *Lluís Segalà i Estalella. Semblança biogràfica* (2002)
- [26] Albert BALCELLS, *Ramon d'Alòs-Moner i de Dou. Semblança biogràfica* (2003)
- [27] Jaume CABRÉ, *L'ocellot sinistre. Semblança biogràfica d'Àngel Guimerà* (2003)
- [28] Pere LLUÍS FONT, *Eusebi Colomer i Pous. Semblança biogràfica* (2003)
- [29] Ricard GUERRERO, *Josep Alsina i Bofill, amor a la professió, amor a la llengua, amor al país. Semblança biogràfica de Josep Alsina i Bofill* (2003)
- [30] M. Teresa FERRER, *Joaquim Miret i Sans. Semblança biogràfica* (2003)
- [31] Josep M. MAS I SOLENC, *Ferran Valls i Taberner. Semblança biogràfica* (2004)
- [32] Oriol CASASSAS, *Josep Trueta i Raspall, el símbol. Semblança biogràfica de Josep Trueta i Raspall* (2004)
- [33] Salvador REGUANT, *Josep Ramon Bataller i Calatayud. Semblança biogràfica* (2004)
- [34] *Marià Villangómez. Sessió en memòria* (2004)
- [35] Carles A. GASÒLIBA, *Ramon Trias Fargas. Semblança biogràfica* (2004)
- [36] *Homenatge a Joaquim Ruyra en el centenari de 'Marines i boscatges' (1903-2003)* (2005)

- [37] Manuel CASTELLET, *Josep Teixidor i Batlle. Semblança biogràfica* (2005)
- [38] Carles MIRALLES, «*Un xic exòtic i desorientat*». *Semblança de Joan Maragall l'últim any de la seva vida* (2005)
- [39] Ramon Margalef. *Sessió en memòria* (2005)
- [40] Eva SERRA, *Ferran de Sagarra i de Siscar. Semblança biogràfica* (2005)
- [41] Josep MASSOT, *Jordi Rubió i Balaguer. Semblança biogràfica* (2005)
- [42] Joan VILÀ-VALENTÍ, *Pau Vila i Dinarès. Semblança biogràfica* (2006)
- [43] Joan SOLÀ, *Pompeu Fabra i Poch. Semblança biogràfica* (2006)
- [44] Albert BALCELLS, *Francesc Martorell i Trabal. Semblança biogràfica* (2006)
- [45] Jacint CORBELLA, *Antoni Esteve i Subirana. Semblança biogràfica* (2006)
- [46] Oriol CASASSAS, *Leandre Cervera i Astor. Semblança biogràfica* (2007)
- [47] Josep VALLVERDÚ, *Josep Carner i Puig-Oriol. Semblança biogràfica* (2008)
- 48 Albert BALCELLS, *Antoni Rubió i Lluch, historiador i primer president de l'Institut d'Estudis Catalans* (2008)
- 49 *Oriol de Bolòs i Capdevila. Sessió en memòria* (2009)
- 50 Joaquim MOLAS, *Miquel dels Sants Oliver i Tolrà. Semblança biogràfica* (2009)
- 51 Josep M. CAMARASA, *Josep M. Bofill i Pichot. Semblança biogràfica* (2009)
- 52 *Jordi Sarsanedas. Sessió en memòria* (2010)
- 53 *Rafael Caria. Sessió en memòria* (2010)
- 54 *Joan Bastardas. Sessió en memòria* (2011)
- 55 *Josep M. de Casacuberta i Roger. Sessió en memòria* (2012)
- 56 Josep MASSOT, *Frederic Clascar i Sanou. Semblança biogràfica* (2012)
- 57 Albert BALCELLS, *Pere Coromines. Semblança biogràfica* (2013)
- 58 *Antoni Prevosti i Pelegrín. Sessió en memòria* (2013)
- 59 *Eulàlia DURAN, Joan Fuster. Semblança biogràfica* (2013)
- 60 Eva SERRA, *Josep de C. Serra i Ràfols. Semblança biogràfica* (2013)
- 61 *Oriol Casassas i Simó. Sessió en memòria* (2014)
- 62 *Enric Lluch i Martín. Semblança biogràfica* (2014)
- 63 *Ramon Jardí i Borràs. Semblança biogràfica* (2015)
- 64 *Modest Prats i Domingo. Sessió en memòria* (2016)
- 65 *Antoni M. Badia i Margarit. Sessió en memòria* (2016)
- 66 *Francesc Vallverdú Canes. Sessió en memòria* (2016)
- 67 *Carles Miralles i Solà. Sessió en memòria* (2017)
- 68 *Jordi Carbonell i de Ballester. Sessió en memòria* (2019)
- 69 Dolors BRAMON, *Joan Vernet i Ginés. Semblança biogràfica* (2019)
- 70 *Pere Verdaguer. Sessió en memòria* (2019)
- 71 *Pere SANTANACH, Josep Maria Fontboté i Mussolas. Semblança biogràfica* (2019)
- 72 August BOVER, *Josep Roca-Pons. Semblança biogràfica* (2019)
- 73 *Josep GONZÁLEZ-AGÀPITO, Alexandre Galí i Coll. Semblança biogràfica* (2019)
- 74 *Miquel VILARDELL, Josep Egozcue i Cuixart. Semblança biogràfica* (2019)
- 75 *Joan Antoni SOLANS, Manuel Ribas i Piera. Semblança biogràfica* (2020)
- 76 *Jordi CASASSAS, Lluís Casassas i Simó. Semblança biogràfica* (2020)
- 77 *Jaume TERRADAS, Creu Casas i Sicart. Semblança biogràfica* (2020)
- 78 *Ramon Parés i Farràs. Sessió en memòria* (2020)
- 79 *Joan Triadú i Font. Sessió en memòria* (2020)
- 80 *Isidor MARÍ, Aina Moll i Marquès. Semblança biogràfica* (2020)

- 81 *Eva Serra i Puig. Sessió en memòria (2020)*
- 82 Àngel MESSEGUER, *Josep Castells i Guardiola. Semblança biogràfica (2020)*
- 83 Joaquim AGULLÓ, *Xavier Roselló i Molinari. Semblança biogràfica (2020)*
- 84 Joaquim RAFEL, *Lluís Faraudo de Saint-Germain. Semblança biogràfica (2020)*
- 85 *Solans i el seu temps. Sessió en memòria (2020)*

